ISTORI

E

PERTIDECME

PER

MESOHETORET TE ILARA

NGA

A. Mo. F.

BIBLIOTEKA

OTYHEVE NGA GOQERISE „DRITE"

BUKUREGT

NE OTYHETORET TE GOQERISE "

1886

BKSH

BIBLIOTEKA KOMBËTARE - TIRANË

ISTORI

E

PERTHËRSME

BËRË

MESOHETORËT TË PARË

BREJ

A. H. F.

BKSH

ÇYRTUAR NREJ GOQERISË **„DRITËS"**

BUKURESHT

NË SHTYPSHTORËT TË GOQERISË

1886

BKSH

ISTORI E HERI'IOBGME

HARRQENJE

Istorija na peſém jéten' e púnerat' e qeriut.

Herin qe qenoti ka kerkúare péqen' e fáres' se ti. Ne qe kohe, qe s' dij farc ç' este, ku géndete, ç' jane atú, qe ezh ne syt' e ti, ile ahere mundohej qerin per te géture nga eriti tobi ilé! Kómbet' e vjétere ne keté pune kane vrare eume mëndjene, pó ne t' épete, pa noqé drite ne dore, e pa noqe gurme perpara; andáj sicili ka qízure qe pepaxe ne thuqjet te qeriut.

Sot-per-sot dritat' e diturise tregojne fáqeza, e ilone se ërra este cope pej dirxit, e qe yx nga giá' yjt' e panénaure ne hapesiret pa ane. 'Ç' do ge q' este mbi ërt upuax nga ëeu: ajó

fuqf qe beri qe nbime, qe lule, qe krimp a qe zok, beri ãe qerine.

Oote ãe-tregoqa qe ãeu undepua e uperndepua sume here qer sa vu cipe e aje, pasgáj dúsàe bímerat' e káfsete, ãe qeriu doài mé se fundi ne ãerrat te pastajne te qenbeíjeta; pó sado qe kjo pun' est' e pasdajne, ãe qeriu ka dale mé se fundi, e mé pare qerint ãeu kiste disa fare kafsen, prap' este sum' i vjé-tere qeriu ni ãet ne nijera, ãe nbase ne miliune vjet.

Heri-tregoqa pefën qe qeriu nuke qé qe krji i nbarúme, po ie kafse per nbrend se gidhen. Këté e sóhene fiqeza, se qeriu duke éoure nd' ullet te nbrollesise, ka lene ne ç' do çlodje ca soke, qe nbajne ãe sot até vent pa tándure. Ne sendiçim fiqen' e ãeut, dote gejne qeres t' ëgere, qe na pefejne ç' ka qene qeriu.

Sot dihete qe gilesija este pa nne, ãeu i tere qe druãe, qeriu qe drúãez' e drüãese. Si ubene gide pérrat' e natúrese astú ãe qeriu, q' este qe nga gide káfset' e ãeut. Hó ãe fjal' e te vjéterit s' este per te hëlure poste, qe kane ãene: Ç' do ge este te qeriu. Se vertét gide

ç' este ne naturet, este tɛ ŋɛriu. Ëllé mendj' ɛ maðɛ ŋe ngrrhu ɣiðesine tɛ ŋɛriu dúkɛte fáqɛzɛ.

Hó kur ëmi ŋɛrí, qɛλojme ŋɛrin' ɛ nburíare, qe spírtin' ɛ ka te lartesúare, méndjene te xbukurúare, zémerne te qepúare, ðɛ vɛtedíjene te çqúare.

Istorija te pake kohe na pefén nga gjile jɛt' ɛ ŋɛriut, qe ka skúare ger me sot, koh' ɛ par' ël' ɛ sume este n' epesire; p' andáj koh' ɛ qenjes' se ŋɛriut ndáhete ne dy : koh' ɛ paditure, q' est' ɛ sume, ðɛ koh' ɛ istorise, q' este aferó ɛ katɛr mije vjɛçɛ.

S' ɛ dime ŋɛriu si morí ulë mbrod, qys ubene gúhemate, si xhuti káfsete, qys geti fíx' ɛ mjesterivet ɛ te diturivet; po kaqe pe dime qe kis uðe-pefeqes se pari káfsete. Vertét nga folɛt' ɛ nga strófkat' ɛ tyrɛ munt te mir mesime per te bere stepi fl' ajý si ató; dukɛ pare mizat' ɛ ðɛnt, mir vɛs sɛ udaska pojtjɛ me sokerí ɛ me qeverí etj.

Vɛç kesáj ŋɛriu ne naturet te ti kis ŋe drite te maðɛ, qe s' ɛ kis ɛ s' ɛ ka tjátere kafse mi ðɛt, do-me-ðene méndjene, pas asáj kis ɛ ka kurdohere per uðe-refeqes mevójene.

Herin ɛ ðume getke qys doλi mbi ðét. Sot-

per-sot giđe qérezite ndáhene me pese fare: 1. te bárđete, q' u done te Kaſkasit, đe atá jane po-đua giđ' Evroŋjánete, đe sume t' Asise; 2. te vérđete, qe đúhene fáret' e Mongolit, đe atá jane Kínasite, Tatárete, etj.; 3. te zrste qe jane n' Afrik' e n' Oqeaní; 4. te kuqerémete, qe jane n' Amerrike; 5. Mađajinte, qe jane te nuskeàyrre, đe jane ne buzet te dritit e ne nisírrat te júges' s' Asise.

Te bárđete ndáhene me dy: 1. Sémasite, qe kane qe fare guhe, cilé atá jane Arábet' e Israilinte; 2. Arjánete, qe jane ndare nga nrz' i Asise, pej málevet te Hersise, e t' Afganistanit: atá jane Hindasite, Hérsete, Oqipetárete, qe jane bijt' e Heládsgevet, Grékerite, Aatínete, Oqehte, e giđ' Evrópasite.

Peq' e gúhes'se ketyre este Sanskrísteja. Te vérđete đúhene đe Turane, đe guhet' e tyre qúhene Turánesc, đe sadó qe jane femije me vethe, u ngajne gúhevet t' Arjánevet. Andáj đúhete se nerin ka dalé te párene here ne malet te Hersise, qe đame.

I'uha te párene here ka qeu' e pake, pasláj este stúare. Ounne here qe guhe este ndare me sume, si guh' e Heládsgevet, q' este here

Cqip, Greqist, Aatinist, ãe Aatinistja este ndare, ε este bere soje Frenpistεja, Italistεja, Spaqolistεja, etj. Eε nga qe here sume gulε kane bere qe dukε perzjere, si Ingilistεja, q' este bere dukε perzjere Aatinistja me Qeltistene ãe me Γermanistrne.

Fáret' ε tjera ãe púherat' æ tyrε jane sume pás.

K par' ε gide mbroθesise este gulπa, q' ε çquan qerine nga káfsete, ε dyta jane skró-qate, q' ε bejne qerine te dítnre ε te mbarnare.

Istorí ε pergjíthsmε ðúhete istorija, qe tregón gjithe po ðna qerezine, ãe ndáhete me tri copε: istorí ε vjétere, qe tregón köhen' ε pare nga ató kóhe, qe dime, ãe mbarónete me 476 pas Kristit; istorí ε mesme, qe tregón nga 476 gjer me 1500 p. K.; istorí ε fundit este nga 1500 ε tehú.

Istorí ε vεqmε ðúhet' istorí ε qe kombi a ε qe mbreterije. Jete-skroqe ðúhet' istorí ε qe qeriu.

KRYE E HARE

ISTORI E VJETERE

Istorí e vjétere skruan atá kómbet' e vjétere, qe jane mé me émere. Atá jane Kínasite, Híndasite, Finikasite, Israíliqte, Babilónasite, Asiriqte, Miãete, Hérsete, qe jane t' Asise; Egýptete, Karqidónasite, qe jane t' Afrikese; Girékerrt' e Románete, qe jane t' Evrópese.

Hérezit' e Evrópese, qe jane kaqe te ndritúare sot, ahere isine t' éger' e fare te pa degúare.

I

Kínasite

Kínasite jane qe komb' i mall ne anet te jugellindjes' s' Asise. Ky komp ka qene giñeqé i pa perzjére me te tjérete, ãe este nga far' e Mongólevet, 3000 pe. K. permendete qe mbret i tyre, q' e quajne Fuh, ãe 2250 qe tjátere, q' i done Jás. 500 vjet pe. K. este filosóf' i tyre Komfuçua, q' u ka here bésen' e nómete. Kínasite géndene ãe sot sí qene 4000 vjet me pare, ãe kane até qyteteri, ató zakone, e até

bese; si ðe até guh' ε ató ekroqa, qe kíεine ðε ne kohet te pare. Ne lindjεt te Kínese este oqεani, n' anet te júgese jane Himaλájate, qe jane mê te mbεðεnt' ε málevet te ðeut, nga pεrndimi jane málet' ε Belurit; vetem nga veriu est' ε perzjere Kina nε Tatarine. Andáj Kínasite kane bere qemoti nur te gate n' ate vent. Ajý nur géndete ðε sot ε este m'ε maδ' ε púnevet, qe ka bere qeriu.

Kínasite kane pásure lúftera sune nε Tatárete. Mbreti qe mbrεterón sot ne Kine este nga femije Tatarí, ε cila ka múndur' ε ka mare Kínene 600 vjet mê pare. Me 1840 leftój Ingiltera nε Kínene, ñ' ε mundi ε i nori ca limanε. Me 1860 leftój Franca ðε Ingiltera baske Kínene, ñ' i vane ger ne Hεqin. Kina sot este qe mbrεterí ε maðε nd' Asi, ε Kínasite jane afrô 400,000,000 qeres; pô jane pas se gjilas.

II

Hindasite

Hindasite jane qe komp i vjétere si ðε Kínasite. Qemoti ílísine qe gube qe flúhete Sanskrisht; ajó gube sot' est' ε vdékure, ε s' fli-

tete, vetem ne ca te skrúara péndete, ſi' ajó este nem' e gúhese Qqip, Greqíst, Latinist; nga kjo ßúhete qe Hrλásgete, qe jane áterite t' ane, dáaλe nga Hindi.

Híndasite kane pásure Bráhmene, ße mé pasdáj Búdene, q' u kane bere bes' e monar, q' i kane ße sot; po ne Hint ka ße sume Myslimane tanί. Híndasite jane pas si Kínasite ßié m' e sum' e Hindit este nene Inglitérene. jane 250,000,000 qeres. Hindi iste indare ne sume mbreterirra, qe qúhene Raxa, te cílat' isin' armike ne mest te tyre; andáj Hindi ka rene afró gilenjé ne dore te huaj. Hindi ka ße sume kanjie e ßé fort peλór.

Ho Klímen' e ka te rende Hindi, e lum' i Hindit, qe qúhete Ganz, ben sume baltake e qpik Kolérene.

III

Egýptete

Egýptete jane koup i vjétere. Egypta ka lúmen' e Nilit qe del kur bjrne sirrat' e sume ne mest t' Afrikese, ße ajit giße véndine. N' Egypte kane mbéture qe nga te vjéterit Hira-

mbështete, qe jáne te bera me gure te mbështéq, ne funt te pera e ne kryet me maje, jane te lurta nga 200 per me 800 kembe, brenda kane te ndara, ße ne tó vínine te vdékurite nga te mbështeqte, duke ba\λsamósure; atá péndrene ße sot, ße qíhrene múnje.

Egyptet' e móçiu bresónine káfsete: si Krokodil' e Nilit e si kane q' i ßósine Ap, etj. Hrifterite kísine diturín' e pake t' ahérsime, ße te tjérete ísine te ndalßare nga mesimi.

Mbret' i par' i tyre ßúhete se qe Minéj, 2188 para K.; pasßáj este me émere Sesostri; pas atí este ndare Egypta ne dymbedhjete mbreterírra; peri nga te dymbedhjétete, qe ßúhete Hsanitiho, i mundi te víße ße ube mbret' i Egyptese. Si vdíq ky, mbreterój i biri Nékoja, ße pas atí i bir' i tij Hsami me 594 para K.; pas atí íbiri Apri; pó Apri si umsint nga mbret' i Babilónese, qe ßuhej Nabokoßonosor, eßé sepse zuri míqesí me te hinjte, já merzit pénjese, ß' e nxíap' e vune Amasne, icili ia qe nga te páret' e mesterise, me 563 para K. ß' ajó e vrau pasßáj Aprine.

Ne keto kóhera Grékerite kisine míqesí me Egyptene.

Has Amasit hipí ne front i biri Hsaminiti. Ne ditet te ketí Kambisi, mbret' i Hersise, mundi Egýptene, ã' ε vû ne dóre me 525 para K.; ε mbajti ger sa ε mori Aleksandr' i madh i Maqedonise me 341 para K. Mbretërí e Egýptese pojti 1600 vjet.

Oúhete se 1800 vjet para K, Egýptene e zune ca tufe barîqs, ã' ε mbajtne 500 vjet, duke mundúare génjene fort; më se fundi genja ngriti kryε, ãε i perzuri.

Egypta ndahεj me tri copε: Egypt' ε posterme, ε cila is n' anet te detit, Egypt' ε mezit, ãε Egypt' ε larte. M' ε mîr' ε tyre este Egypt' ε posterme.

N' Egypte si ε dehore s' bijε; andáj, te mos kishte Nile, dot' is ε shkret' eshtε ε ãate.

Oúhete se ne kohet te vjétere kane mbretërúare 30 femije mbretres n'Egypte. Më te ndjera kane qene ε kátreta, ε dymbedhta, ε tetembedhta, ε nentembedhta, ã' ε qezet ε gjasta.

Mbrëzerit' ε Egýptese qúbesine Firaune. Hô púnerat' ε mbreterîs' ε te koubit i kîsine gjëqé ne dore prîlerite.

Ne kohet te femijes' se kátrete jane bere piramîdete. Ne kohet te femijes' se dymbëdete ka

mar' Eggypta ɑunɛ vendɛ t' Afrikes' ɛ t' Asise. Nɛ kohet tɛ femijes' sɛ trɛmbɛllɛte kanɛ hyrɛ bariɳte, ɳɛ ɑanɛ, tɛ cilete ɨsine Arabɛ ɳj' Asija, ɛ u ɑósinɛ Hyksos.

Amosi, ɳ' iɛ ɳga femij' ɛ trɛtɛmbɛllɛttɛ, i debój arábetɛ, ɑɛ ɳga fis' i ati Totmosi mori Arabine.

Sesostri iɛ ɳga femij' ɛ nɛntɛmbɛ̈rɛttɛ. Ky pat ɳarɛ Arabine, Hersine, Hindine, Asin' ɛ vógelɛ, ɑ' andéj uhoɑl ɳ' Evropɛ.

Egýptasitɛ ndáhɛsinɛ ɳɛ skaxɛ : ɳɛ skaxɛt tɛ parɛ ɨsinɛ F'iraónɛtɛ, ɳɛ tɛ dýtɛt iɛ prifterija, ɳɛ tɛ trétɛt ɨsin' usɛtárɛtɛ, pas atyrɛ trɛgɛtárɛtɛ, pas atyrɛ bújɳitɛ, pasdáj bariɳt' ɛtj. Kɛɛtú istɛ ɑɛ ɳɛ Hind ɛ ɳɛ vendɛ tɛ tjɛrɛ ɳɛnɔti.

Egýptasitɛ vɛç káfsɛvɛt, ɳɛ ɑanɛ, i fálɛsinɛ ɑɛ Oziriɛ ɛ Ozit: Oziri iɛ diɛxi ɑɛ Nili, Ozi istɛ ɑíu pɛxór i Nilit.

Ekróɳat' ɛ Egýptɛsɛ ɨsinɛ fytýrat' ɛ káfsɛvɛt, ɳ' i gɛ̈jnɛ ɑɛ sɔt tɛ skruarɛ ndɛ gurɛ, tɛ cilɛtɛ ɑuhɛnɛ Ovɛliskɛ, ɑɛ skróɳatɛ ɑúhɛnɛ Jɛroɳlífɛ.

Egýptasitɛ kistinɛ ɳom fort tɛ mirɛ, ɑɛ i kanɛ

here serbese te naše dituris' e urtesise ne kohet te tyre.

Has Aleksandrit, q' is Qipetár, e pas Ptolemenit, Egypta, duke skúare nene Roman' e nen' Arab' e te tjere, ra prape ne dore sqipetari: e mori Mehmet-Aliu.

IV

Finikasite

Finikasite pinine ne buzet te detit te Sirise n' Asi; ne 2800 para K. Finikasite qene te párete ne tregeti; qytet te pare kisine Tirone. Ky komp este me émere ne det, anijat' e ti vinine kudó. Finikasite até kohe kisine dene ile tregetine e ilrut ne dore. Nga do qe vinine, béanine qytete te tyre eáé zinine vent. Gjune syres kisinu zene vent ile ne Grékeri, po pasdáj si psdane Grékerite syres tregetine, i perzune. Qytezi me émere qenoti, qe duhej Karqidone, i elli iste tek este sot Tynisi n' Afrike, qe here pej Didonese, q' iku nga Finiku si i vrau te soqu' i veááj i sáj Higmalioni ne 860 para K.

M' i par' i qytétevet te Finikut iste Sidoni, here me 1900 para K. ile Tirua ne 1640.

Finikasite kíshine mape Siqeline, pas asáj uhoðe ne Spaqe, q' atjé qene sum' ergént; vane n' Ingiltere, ne Frrmaní etj.

Fer me 600 vjet para K. deti iste ne doret te tyre, ðe veç atá mbretnine te bénine ððera te larga ne dett. Ketá qene qeres fort te xgúare ðe sume te díture pas asáj kohe. Finikasite kíshine qeverí sume te líre, veç Higmalioni mbdód i pa bes e i éger' e mundoqes.

Kanj' e tyre u beri pas ca kohe armiq sume, me 717 para K. mbret' i Asirise, Shkmanasari e vu ne dore gjith Finikne, veç qytetit te Tirose. Has ketí e mori mbret' i Babilónese, Navokoðonósori, duke qerúare 13 vjet Tirone; pó kur e mori, s' geti qert se kishte váture ne qo nisi; atjé bene qytét te ri ðe e qúajtne prape Tiro. Ho ðe ky qytét upris kur e móri Aleksandr' i maqt me 333 vjet para K., ðe qérezite, qe spetúnne nga vrasja, ubene rober.

Finikasite besónine sume perendirra, n' i madhi iste Baali. Herendivet u ðépnine sume here qeres, si gjithe po-ðua béset' e para.

V

Babilónasite

Babilónasite pjine ne mest te dy lumeqet, te Tigrit dhe te Fratit.

Nenruti erë nga Arabija me sum' ateri, dhe mori Babilónene. Hasdáj Babilónasite per me 2060 vune sume vende ne dore; po pas ca kohe i vû ne dore mbret' i Asirise Ninoja dhe mbene Asiriq. Babilónasit' u falesin' yjet, dielit, hénese; prifterit' e tyre dúhesine Halléq; dúhete se ketâ Hallerqte kane géture héren' e pare te párat' e dituris' se qiellakróqese.

VI

Asiriqte

Asirija ista perlej Tigrit. Te páret' e Asiriqet ishine trima, dhe bene qe mbreteri te madh, q' e quajtue Asiri.

Ninoja, si done ca, a i ati i ti Asuri, si done te tjere, e beri keté mbreteri dhe krye qytetu' e saj Ninive me 2000 para K. Has vdékjes' se keti mbreterój e sóqeja Semiramu me émere.

Semirama la Ninóvene, e cila is áfere Musulit, q'este sot, beri Babilónene krye-qytét, q'iste ne te dy anet te Fratit; Babilona is e madhe, e pásure, e búkure dhe qendr' e tregetise n' ató kohe. Asirigt' alterr kisine Hersine, Kafkasine, Tyrqistane, Afganistane, Hindine.

Semirama e stoj zëé e xbukurój fort mbreterine, pó mé se fundi e vrau i biri Ninia.

Ninia me te ndéqure ne fróut te s' énése, zó mapezite; trimjete barqe te pasdajuit' e ti mloqbe gjirmet' e tija ne mapezi. I fundit, qe ilutej Sardanapal, erdi me qé skalle, sa uvés me roba gras; te paret' e usterise mé s' muntne te durónine, lé i vune zjape, e doqne me pide from e me gille ç' pat ne 875 para K. Ca done qe pa strenqim, e nkóll vete ne zjart me gide gea' e ti. Kjo mbreteri vate 1200 vjet.

Has dyzét vjet lufte ne mest te tyre ubé mbreteri e re ne Babilone. Nga ketá mbréteret' e dyte este ne émere Salmanasari, qe prisi Israilinte; i fundit este Nabokodonósori, qé 600 vjet para K. muar Finikne, Egjiptene, e te tjére vende, e beri qe mbreteri qe nga Nili, ger ne Tigri. Ky i prisi se gillas gide faret' e

Israiliqet ãe permbysi qytetnt' e tyre, Jerusaliamne, ãe giãe Israiliqt' i beri roq.

Me 555 para K. ãe kjo mbretëri e maãe, si ãe sume te tjéra, umúnt e unuar nga Qyrua i maã, mbret' i Hersise.

Baltazari, q' este mbret i fundit, umbýã ne Babiãone, qe kis mure te forte, te cilet' i kis bere Semiramia.

Qone sc Qyrua preu lúmen' e Pratit, ãe nga vrima qe skonte luaj kaãi nsterine ne qytét.

Ne Babiãone isime ãe kapsuet' e várture, qe kau' emre n' istorit, te cilet' isime bere pej Nabokodonósorit.

VII

Karqidónasite

Karqidona ne kohet te vjétere qe qe qytét me émere n' Afrike, q' e kis ber' e motr' e mbretit te Finikut Didona ne 880 paraK. Ky qytét mori sume fuqi e vû sume vende nen' úrdere; me se fundi beri tri lúftera te tmepúara me Románete, pa umúnt syres. I par' i nsteris' iste Anibali, q' i prisi sume here Románete.

VIII

Israiliqte

Israiliqte besónine qe Herendí ße énqejte e te dergúarit' e saj. Herendija beri gjithë ç' jane ne gjoste dit; beri ße qerine edhé e qujti Adám edh' e vuri ne papajset. Nga brinj' e Adamit dunâ Heva. Te dy Zoti i vû ne papajse ße i porsiti qe te hajne nga gjithë ç' kie, veç qe fare pemë. Djalí i djallezój, edhé hangre nga pem' e ndalúare, ße Zoti i perzuri nga papajsa. Adamn' e krau Zoti me 3084 para K.

Adami me Hévene bene femije. Te bijt' e Adamit ubene pik se pari fajetore; se Kaini vrau te vëllane Abele nga nakari.

Idhrezite besónine e degónine Zotne se pari; pó pasdáj e hapúane ße zun' ulle te prape. Nóeja, q' ie i par' i tyre ugá te Zoti, ße Zoti e mbulój shpen' e ilent me uje me 2328 para K. I'dhe bota umbýne, veç Nóeja me atá q' e besónine hyri n' anijet, q' e beri me úrdherit te Zotit, edhé epetój nga mbytja; anija pas ca dit, si uhoqn' újerate, qendrój ne malt t' Araratit n' Armeni.

Nga te tre djemt' e Nóæse ube se ris far' e pериut, e ustua; Te tre djemte isine Hami, Semi, Jafeti. Jafeti ãe tis' i ti, vate n' anet te veriut Semi ne perendimt t' Asise, Hami ne verit t' Afrikose.

Abrahami nga far' e Semit 1942 pas Adamit iku nga Babilõna prej ligesis' e prej mundimit, q' i bente Nemruti, ãe erãi ne Hanaãn; Zoti per te póhure zémeren' e Abrahamit, i ña t' i ãerte te bipe. Abrahami pa pertim zũ tà ãerte djálene pas úrãerit te Zotit; po Zoti i dergój Abrahamit me éngeãit qe das ne vent te djalit, ãe ãeri dasn' e la djálene.

Abrahami kìe dy djem; Isakne me Sárene, ãe Ismaile me Agúrene. Nga Ismaili dúaãe Arábete, nga Isaku Israiliqte. Isaku beri Iakobne, Iakobi Josifne ãe qembeljete te tjere.

Josifi pa n' éndepe qe qembeljete yj ãe hena e dieãi i fálesine; te veãézerite nga inkari genjéne t' an' eãé e mánp' e hoãe ne qe pus; Karvani skój, ã' e nxdape ndetárete, pa e mãape ne Egypte. Atjé ubó i madi, soãi pasdáj ãe t' an' e t' émene ãe te veãézerite, q' u fali fajne, q' i kísine punúare. Endepa doãi se i vane giñ' e júfale.

Israiliqte hîqnine sûme te keqija nga Firaunete, q' isine nbrêterit' e Egýptese.

Gtjêsete i kishin dënu Firaunit qê do te liutqe qe qeri n' Israiliq, qe t' i spetoqe. Firauni sa nseskuj lîutnîne nga Israiliqte, zû e i vriste. Ne grua djâlene qe poxi e qêshti Moisi. Ç' e hoâi ne Nilt. Nili skonte ne kopshtit te Firaunit; grât' e Firaunit, qe s' kishin djale, e mbajtne; si upit ne stepit te Firaunit, pasdâj mori kômbin' e ti, âe iku; duke hîqure nga Afrika n' Asî, deti ugâ, âe i hapi ûjtene; Firauni i ra pas, âe hyri ne ûâet te hâpure, po deti umbŷ'i âe e mbyti me gjith' ushtrit. Moisiu i hoâi Israiliqte n' Asî âe rrâe prape ne vent te tyre 2373 pas Adamit. Kotê âote Ejat'-e-vjêtere.

Pasdâj este mbret' i Israiliqet Davidi me émere, âe i biri Salomoni. Israiliqte sume kohe qene me vetke, pasdâj i mori Nabokodonósori, pasdâj Hêrsete, pasdâj hyne nene mbreterit te Românevet, âe uperhapne nd' Evrope. Ne kohet te Românevet doâi Krishti nga Israiliqte, âe pas soje Gerbetôret' e ti perhapne Kristerinme âe Unjîke ne bote.

IX

Hærsia. Miäia. Liäia

Hærsi quhæj qemoti qe vent i vógele nðaj ménges' se Hærsise. Hasdáj qérezit' e atí vendi e xgerúane duke mape véndet' e fqinevet, e duke kðfere kómbete ne kombit te tyre. Te páret' e qytétevet te Hærsise ísine Hærsepoja, Ekbatánate, Susa ðe Hasargaða.

Hérsete hesónine q' i pari qerí, a at' i qerezise qe Qejumerði, q' est' eðé i par' i mbréteret te Hærsise. Nga Qejumerði póðe gíde qérezite ðe mbréterit' e pare te Hærsise, q' u ðósine Hasdadjane.

Hérset' e vjétere, pas fjálevet te Firdevsiut, q' este vjersetor' i Hersise, hesónine se Zoti beri se pari spirtin' e méndjene, pasdáj zjape, érene, háltene ðe újete. Me ketó ngrehu giðesine me qe here, ðe pa noqe mundim. Heríu, ndonesé ubé ne funt is krej i púnese e m' i mbarúari se giðas.

Has Qejumerðit, est' i biri Sijameqi, qe ka leftúare me zgersirat' e este vrare. Has ati este Husenqi, qe ka mundur' zgersírate, ka gé-

ture hékurine ε zjapε, ka xbúture káfsete etj. I bir' i ketí Tahmurâi i ka spene púnerate mbroî ε i ka mbarúare. I bir' i Tahmurâit Nzmsidi ka bere fene etj. Her dite te semúsare vu diten' e re te vérese (Nevruze), per Zot diελin' ε dritene, ăε per husjε xbavitjen' ε pírjεn' ε vérese ăε defrimne.

Ketó te pîlla jane pepaλa, pa pαlhete qe e vertete nder tô.

N' anet te vzriut te Hersise iste Miâia, qe nέ pare qε qe eope nga mbreteri e Asirise, pasdáj mbet me vethε, ăε mbret' i pare i saj âûhete sε is Djókus; i bir' i ketî Frasti mori ăε gîile Hersine; i bir' i atî is Qiaksari, i bir' i Qiaksarit qε Astiajti.

He i pare me Hersí, qe is i bir' i se nótrese s' Astiajit, ăε qe qε pîture nlaj soje. ungrît ăε epetój menedene e tj nga i uggi, e duke xbrituré até nga froni mori ăε Miâine nen' ûrder' e ubé mbret' i Hersise eâ' i Miâise; ketî mbreti i âone Qŷroja i naî 536 para K.

Lîâia iste ne kufît te mbreteris' se Qŷrose, e kis mbret Krisone, 560 para K.

Krisus is fort suin' i pásure. He nga âîo-

sófet' e Greqise, q' e ßóqine Soλon, kis vátu-re ne Liði te Krisoja; mbreti i treqój gen' e pláçkat' e ti ße i ßa: „Ke pare më fat-barde se mua ne bote?" Sóλoni jùperqéq e i ßa: „kupekúis s' est' i lámture perpara vdékjrse."

Has pake kohe Qyrua leftój me Krisone, e mundi ße e vû mi qe stave drás, e ßa t' i vene zjape. Krisua me te pare aféthene n' atá te keqe, i erði fjal' e filosofit ner ment, de ßipi „Soλon, Soλon, Soλon!" Qyrua vû eã' e pyetne kë e pse ßepét. Krisua nà treqój, qpárjene ne mest te ti e te filosofit. Qyros' i erði nder ment se fati s' ka qendrim, ße i erði keq per Krisone, na i ßuli jéten' eã' e mbajti me vrthe si mik per sa vðiq.

Qyrua pasdáj dergój n' anet t' Asis' se Vógele usteri nen' árdherit t' Arpágose, qe te stronte Grékerite, q' ßsine n' ató ane te vátu-re pej Grekerje, ße vete me usterít tjátere jùdérd Babiλónese, e mori qytetne ße lesój Israiliqte, q' i mbánine rop, e i dergój ne vent te tyre ße u ßa pandalje te bejne ne Jerusa-lím kisen' e Zotit, qe nà kis prisure Nabo-kodonósori.

Qyrua beri mbreteri sume te maße; po 530

para K. zâ lufte me Sqíßete, ne láftate, qe beri me mbreteresen' e qe fare nga Sqíßete, qe quhej Tomire, nvrá Qyrua, ß' ajó i prru kókene, se i kis vrare te hip' e saj, ße ja hoßi ne qe lekure me gak qeriu, duke ßene „Ngiqu tanî me gak, qe kise dérßure gideqé."

Has vdékjes' se Qýrose hipi ne front i biri Kambisi 530 para K. qe vate e mori ß' Egýptene; po tek is n' Egypte, Hersîja ngriti krye, me te xeqîturit te Smerdit, qe doj te mirte fron' e mbretit. Kambisi me te degúore keté pune, hipi te vîj në Hersî, po mb' ruße ra nga kali ße vdiq.

Has vdékjes' se ketî hípi ne front te mbreterise Darîoja, i bir' i Qestaspit, qe qe nga te state te mbeßeqte, qe kis pas Kambisi; ne ditet te ketî mbreterí e Hersîse iste qe nga Tuna e ger ne lumet te Hindit. Ky leftój ße me Grékerite; po umúnt syrte ne Maraßone.

Ne 485 p. K. hipi i biri, Kserks' i mail pas vdékjes' se Darîose. Ëßé ky leftój me Grékerite, e umúnt ne Salamine, ne Mykál e ne Hatéat.

Me 465 hipi i bir' i Kserksit, Artakserksi Doregati pas vdékjese t' et. Eßé ký leftój me Grékerite, pâ mê ne funt upajcúane.

Me 424 hipi i biri, Artakserksi, a Kserks' i dyte. Ilo pas dy muaj e nxúape, e hipi Sogdiéni, pas state muaj e nxúape âz Sogdiéne e uvâ Darioja i Pzme.

Me 404 hipi Artakserks' i dyte, i bir' i Darióse te Pzme, me 360 hipi Artakserksi i tretë; me 336 hipi Dario-Kodomani. 331 vjet para K. Aleksandr' i mâll mundi Kodomane, e hipi ne front te Hersise. Kestú umbarua mbretení e Hersise, qe qe bere nga Qyrúa i mad, e pojti 205 vjet. Mbrétteret' e kesáj mbreterije âúhesine Qijanjane.

Hérsete brsáine qe Herendí. Bésen' e tyre e kis bere Zoroastri. Ilo u fálesine âz djrâit e zjarit, se i pandéhuine nê te mbeßat' e géravet, qe beri Zoti; mé pasdáj pzrndine e ndane me tri: pzrndi e se míres' iste Hyrmyzi, e se ligese iste Ehrimeni, âz Zot' i se dýjave iste Izedi.

Hérsete kisine guhe te mire, bíjen' e gúhese Sanskritz, âz mémen' e gúhese, qe kane

sot; qemoti kſøine ɛkroqa te tjɛ́ra, sot kane mape t' Arúbevɛt.

Ketá kombɛ, qe ßame kane mjaft púnera per mbroßesít te qytɛtarise.

X

Grɛkerija

Koh' e Grɛkeris' se vjɛ́tere ndáhete ne tri; ɛ para ɛßte koh' ɛ pepáλavɛt, qe nis nga 2000, vjen gɛr ne 1600 para K.; ɛ dyta ɛßte koh' ɛ trimerise, qe nis nga 1600, sos ne 870 para K.; ɛ treta koh' e istorise, qe nis nga 860 gɛr ne 146 para K.

Koh' ɛ pepáλavɛt

Koh' ɛ pepáλavɛt ne Grɛkerí ka qene ɛ gate. Hepáλate e asáj kohɛ jane te ɛmna ɛ te pa sósura.

Grɛkerit' ɛ vjɛ́tere bɛsónine qe Qiɛ́λi istɛ se pari pɛrendí e ßíßesise. Ho te dy te bijt' ɛ ti, Titani mɛ Oetune e xbritne nga froni, e perzune, ßɛ ndeqne te dy ne vent te ti. I bir' i Oetunit Zɛvsi nxjɛr t' ane, ßɛ e debón, mant eßé Titánasite e bɛnɛte Zót i vetem.

Hromiđeu, q' is nga fis' i Titánaset, bqj qerin' e pare nga balta. Hasdáj mori qe skqdije nga zjar' i qiellit, ãe me até e ngaài. Hs kesaj i voli ãe diturite Zevsit, e jà pefeu qriut. Zevsi per keté vjeđje Hromiđene e lidi qe malt te Kafkasit, e qe skabe i hante giđe-qe muskerite.

Zevsi nuk' e prisi qerine, qe beri Hromiđei, pò vû Iféstone, q' is qe perendi, qe pij brenq ne ãft, e beri grúnne, ãe e nxori perpara pjà perendive. Ç' do perendí i fuli qe te mire, à e quájtine Hamfore-dhe-me-dêne Darove-sume.

Iféstua mbloli giđe te keqijate me qe ku lete, ãe jà ña grúase, zã' e dergój te Hromi ãeu. Hromiđeu i mori vrs te keqijate, ãe s'i qasi grúane. Hasdáj jà dergój te velajt te Hromiđeut, q' e quánin' Epimiđé. Ajý e hapi kuléten' e te keqijavet, e te keqijate nperhapen mbi ãé, kur embyài kulétene vetem spresa kie mbéture brenda.

Has ketyre pepáàave Darove-súmeja mnartua me Epimiđene, e ajó este mem' e par' e qerint.

Grékerit' e vjétere besônine sume perendi, e u fálesine; perndite ísine ca meskuj e ca fé-

mera, ãe martóhesin' e pfxnine; perendite hýnine me ç' do fytyre; perzjéhesine ãe me qérezit' e bénine femije, ãe ísine te pavdeke; qendrónine me qirj, me malt' te Olimbit ãe getke. M' i mall' i gide perndivet iste Zevsi (Hyji); Hosiãoni is i detit si ãe Oeta, HXutoni is i jétes' se spirteravet; Mari i lúftese, Aãinaja e méndjese, Afroíliti (Aferdita) e dnesurise, Vákhoja i déhjese, Ira, Litoja etj. ísine te soqet' e Zevsit. Artema iste perndi e gáhut, Krniu iste post' e perndivet, qe spij ãrãere, Einitra is e bimeravet, Iféstua is i zémers' se ãfut, Asklipiój i seroqese etj. etj. etj.

Iraklin, Iãekrofondi Oisru etj. ísine gynseperendi e gynse-qerí.

Herendite e Grikoret te vjétere isine te suma ãe qgárjet' e perfãat' e atyre pa funt.

Kísine ãe nente Musa, do-me-ilene vaaa mesqese.

Klioja is Mus' e istorise; Eftérpi is e musiqise; Oalia is e komodise; Melpomeni e kéngevet; Terpsihori e vãltese; Eratoja e kéngevet te dnesurise; Holimnia e kéngevet te bésese; Urania e yjet; Kaliopi e vjérsavet. Mesoqes' i

gjíle Músavet iste Apolloni, q' is ibir' i Zevsit e i Litose.

Vend' i Herndivet iste mal' i Olimbit; vend' i Músavet iste mal' i Harmasose.

Has asáj besë spirt' i qeriut, me te dale nga trupi, hiñej me lundert te Haronit ne sketepe, atjé lautë fíjete, duke mundúare, ãe pasdáj dëlte ne fusat-te-lulezúara. Kur doj te vintë se ris ne jete, pij újet' e lumit, q' i dósine Laðim, haponte gjíle te skúrate, e zij mílle te re.

Ketó jane gjíle pepalla te ngízura, pó kane qe seq e qe qëllím te psíhete ner tô.

Koh' e trímerise

1582 para K. Qekropi erdi nga Égypta e zû ne sóket' e ti Atiqine, xbuti pënjen' e Grekerise, vû martésene, qe s' e kísine për aherr, vû gykátes e gyqe, beri qyteta' e Aðínese, pruri fáren' e grurit, se për aherr pónine me lende, u mesój te mbeltónine uðíne.

Defkalioni iste mbret i Oesalise; ne ditet te ti Oesalin' e zû újete; ajó me te sóqene uhóq ne malt te Harmasóse; pasláj nga fis' i atí ubé penj' e Oesalise se ris. I biri, qe mbre-

terój pas soje, quhrj Ellin, nga ky ſlone muape pasláj émerin' Elín gille Grékerit' ε pare.

Amfiktioni nga fis' i Qekropit heri paqe ne mest te mbréteret te Grekerise, q' isine fort te snn' ε kísine gjlenjé lúftera ne mest te tyre, ε heri ne Ormuopiše qe mblidhjen, qe mbliſesine gille plegesia ε sikóuine púnerate. Kadmua soài nga Finiku skrúgute ne Grekerí, heri ſr qytetn' ε Spártese. Danaój erëli nga Egypta, heri mbreterin' ε Argose ſr umesój bótese bujqesine.

Dardani heri mbreterin' ε Tróese ne Dardanélate. Minua erëli nga Egypta ne Krite, heri mbreteri ſe pyq te mbarúare.

Fide ketâ nenerőhzne trima ε búpa, qe kane bere púnera te mbeſá. Nga gille trímate n' i pare eshte Iraklin, Oisen, Hełopi, Jasoni; ſr Orfeu qe ka epikure musiqine, ε sune te tjere me émere.

Has ketyre vine trimat' ε lúftes' se Tróese, qe jáne Akileu, Agamemnua, Oſiseu, Ea, Eliomiſi, Nestori ſr sune te tjere nga an' ε Grékeret, eſé Ektori ε Enia me soke nga Trósasite.

Kjo lufte ngau nga Hari, q' ie i bir' i Hri-

amit; Hriami ſete mbret i Tróese; Troa ſete áfere Çanak-kalase.

Hari pat árđure tr Menelàau, q' is mbret' i Spártese nde Greqi; eđ' ajj e priti fort mire; pô me t' ikure i voli te sôqrne, q' e đósin' Elen' e búkure; I'ide mbréterit' e Greqise âr te fqipese nene árđerit t' Agamémnonse, te velàajt te Menelàaut, q' is mbret' i Miqbese ne Greqi, erđ' e qerđiane Tróene, e leftóane âjete vjet Tróasite 1280 para K.

Ne ketó âjete vjet kane ngare luftem te keqija ne mest te tyre. Aqileu, q' is mê trim ne gide Grekerí, nzú me Agamémnone, âr pas asáj uhóq nga lufta; Ektori q' iste mê trim nga gide pas Aqileut, i ka múndure sume herë Grekerite; mê ne funt si ka vrare Hatrók-lone, q' is sum' i dâeur' i Aqileut, đôli âr Aqileu nde lufte eđ' e vrau Ektore. Aqilene e vrri Hari mê pasdâj.

Si uvrane bûpate mê trima, e unbusne te âjete vjette, Ôlisen beri ne kale te druqte sume te madh, ne barkut te ti hyne mê trimate, âr te tjérete bene sikur ikne, e upsehne ne ne nisi. Tróasit' e kalàe kálene ne fortêsete, duke prisure ne cope mur. Atá q' isine ne bar-

kut te kalit; me te bere nate dasãe, dhé atá, q' ísine peĉhure, hyne nga stegu, e ne mest te nátese u rane Trôaset pa pandehure, de i vane zjape qytetit. Mé te sûnet' e Trôaset uvrane, ca nbene vober, e te pake spetûane.

Atá qe nbene nga Gkrêkerite me te kâjcre vûane sune te keqija ne det, de mé sunê nga pide Ollisen.

Nga atá qe spetûane ne Trôe i pari iete Enia, qe baske me te fjêrete vate n' Itali de nga fis' i atî erde mbretnit' e mbetûej te Rômese.

Lûften' e Trôese e skruan vjersetor' i vjeter' i Grekerise Omîri me vjerset te ti, qe dûhete Hiliadë. Dhé te keqijate, qe hoqi Ollisen, me vjerset, qe qûhete Ollisje. Hrisjen' e Trôese dhé pûnerat' e Enese i skruan vjersetor' i Românevet Virgili me vjêrsete q' é done Eniade. Ká de mé te sûnat' e ketyre jâne pepaka.

Has hiftes' se Trôese Grekerija bije ne pusîni ca kohe. Mé 1199 para K. kûtrene ne Grekeri Iraklidete, q' ísine nga fis' i Irakliut, e q' ísine debtûare nga nenecêsa, mapûn' Argone, Spártene, Mesûnen' e te gide Helloponi-

sene ã' e ndajne ne mest te tyre; ne Sparte mbreterúane dy veλézere baske nga atá; Evrisðeni eðé Hroklíu; qe ahere mbet zakón ne Sparte qe pinine dy mbrétere me qe fron.

Me 1132 Iraklíðete zane lufte me Kóðrone, mbren' e fundit t' Aðinese, se Koðrua kis qásure t' íkurit' e armíqet te tyre nga Hελoponisa. Θone qe stjésete kísine ðene se n' uvraste mbreti, ahere do te spetóqe Aðina nga Iraklíðete. Kóðroja, me te degúare keté fjále, uves me roba psatari, ðe hyri n' usterit te Iraklíðevet, e uzú me qe ustár, eð' e sau, sa e beri usetare q' e vrau; si uvrá e pane 'armíkete se qe Koðrua, ðe e prene sprésen' e íkene.

Koðrua per spetimt te memëdrut uvra vete. Andáj Aðínsite në s' vune mbret pas Kóðrose, pó bene ðinokratí me 1044 para K., ðe te páren' e ðinokratise vune te bip' e Kóðrose Mélone, ðe s' e nxuape sa qe gaλ. Hasláj, mbet ðinokratija, ðe te páret' e saj bénesine pej fisit te Kóðrose. Me 752 para K. koh' e te parit ubé per ðjete vjet; me 663 ulá vetem per qe mot, ðe te páret' ubene nente; pó

pas kesáj ubene sume te keqija ne mest te tyre n' Aßine, se sicili doj te behej ipare.

Eße ketó ngarje sume t' épeta, e te perzjera me te peme jane.

Koh' e Istorise

Ne Grekerí katre mije vjet më pare erîli nga Asija qe koman, q' i ðósine Helásgj; po s' díhete se geti te tjere qeres ne vent, apo jo. Ketí kombi jùðla Helásgj, se erîli nga peàgu i detit, eße m' e drejt' e fjálese mund te jete Helàgas. Ketá dúkete qe isine nganez' i Asise, se guh' e tyre ngan fort ase guhet te vjétere te Hindit, q' e ðone Sanskriste. Nga púnerat' e ketyre ne Grekerí génden' eßé sot germaña stepßë te bera syres, qe ðúhene Qikàope.

Më pasláj kane árðure, si ðame ne kohet te trimavet, nga Egypta, nga Finiku e nga te tjere vende pemét qeres ne Grekerí; ðe Helásgete te stínete uhoqne nga Grekeria, duke perhápure neper Qqiperí, qe kisine veàézerit' e tyre, te cílete kisin' árðure bask' e isine perhápure.

Te páke nga Helásgete ndeqn' e uperzjene

ne t' árđurite, q' ísine te huaj. Duke perzjere te rinte ne ca nga te vjéterite ne këtó menyre, uben' Elínet' e vjétere đe guh' e tyre.

Grékerite ne kohet t' Onirit đúhesine Ahajq, Banaiq etj.; pasđáj ndáhesine ne fúrera: qérezit' e Hrđoponísese, qe kísine kryé-qytét Spártene, đúhesine Borilq; Ionig qúhesine qérezit' e Atiqise, qe kíste kryeqytét Adinenet đe te tjérete qúhesine Eolíq.

Grékerit' ísine te perhápure ne pide buzet te detit te barđe, đe ne sume ne Asít te vógele, qe gendesine nga te trí filíte; zílz n' Italít te sotme kiste Grékere, e ajó vent đuhej Grekerí e Mađe.

Grékerit' e vjétera s' kísine qe Qeverí; ísine te ndare. Vétem qe nblelje kísine te buske, q' asáj i thósin' *agóre*; n' agónt nblídesine nga giú' áuete Grékerite, e mundesine, hildesine, hídnine gupe, đe nxitúnine me qepe e me kuaj; n' agónt i huaj s' hynte; n' i mal' i giú' agónevet iste i Olimbit.

Spártasite

Sparta per me 876 para K. kis dy mbrétre nga fis' i Irakliut, pasđáj zû, si đe véndet' e

tjære te Grekerise, te bente qe fare ﬁlosokratijε.

Likurgua vû nonε fort te bûkure ne Sparte; nε até nom Spartiátete ubene te forte, trima ε te dásure ne nest te tyrε 866 para K.

Me 743 para K. unís lufta ne nest te Spartiátevet ε te Mesínaset, sâ' uxgat qezêt vjet: ne funt ununtne Mesínasite.

Me 625 Spartiátete zune lufte prape nε Mesínasit' sdé prap' i ununtne; Mesínasite lane mene-ﬁen' ε tyrε per te nos bere rober, ε uhoﬂe ne Sicelí. ε bene Mesínene, q' este sdé sot atjé. Lúfterat' ε Spártese nε Mesínene qene te sunε te kèqija te gatí, ε fort te dénçinε.

Athinasite

Athinasite péndesine ne sunε te kèqija: ne 621 para K. Drakoni uvá ca nonε; pó qene sunε te forte, ε s' unbajtne dot; ne 594 para K. Solóni u beri nonε fort te mire, te drejte, te lire ε te mbarúare.

Me 555 Hisistrati, qe qe bere mbret ne Athine nε genesira, unxuar nga froni. He nga te párete, qe ﬂuhej Megaklí, ﬂe qe tjátere, q' ε

qſanine Likurgo, kſsine desire per front. Hisistrati berí nik Mεgakline, dukε here vjéhepε, ðε mundi Likúrgone, ε hipi se riа ne front. Hó me 552 para K. ε nxúape prape ðε ε debúane, eð' ε dergúane ne qe nisí. Has ðjete vjet mbloði sume soke ðε erði prap' ε mori fron' ε Aðinese.

Hisistrati keté here vran armiqt' ε ti gille; pó pas asáj liqesijε uxbút ε nurtesua, ðε dukε héqure dore nga te keqijate, uperpóq per te miret te menelεut; hapi mesoqetorε, stoj bujqesine, apesæu qerezine, ðε ndihu per gide njesterite. Vðiq me 528 para K.

Has Hisistratit mbreterúane baske te dy te bijt' ε ti Hiparku ðε Hipia. Ketá kſsine sume dasuri per veλazerí ε per koup; andáj ne kohet te tyrε diturija, qerezija, bujqesija ðε njesterite vane sume mbroð. Hó me 510 para K. Hiparkun' ε vrane armiket' ε ti. Hipia nga vrasj' ε te veλájt ergersua, ε ubé i keq; andáj Aðinasit' ε xbritne nga froni, eð' ε debúane. Hipia vate n' Así tεk qe nga urðretáret' ε mbretit te Hersise. Urðretari, qe ðuhej Artafέrn, vu mbren' ε Hersise, Darione, ε u dergój Aðinasæt qe te vene prape ne front

t' Aθínese Hipine. Aθinasite nuke mbíntnine te prísmine δimokratine, qe mezi e vune nd' uδe. Kjo pune pruri lúftene me mest te Hersise e te Grekerise.

Lúfterat' e Hersise me Grekerine

Bimokrati e Aθinese edhé e Spártese kísine nap' núe te mbar' e te mbrédhtne drejt qetsterise; bota qe niáft apesyére, δe méndjet' ísine ndritúare. M' anet tjatere mbret' i Hersise Darioja i Qestaspit doj te stonte mbretërin' e Qýrose, e te mir δe Evrópene. Grékerite q' ísine n' Asi kísine hyre ne roberít e ne xgeßet te Hérsevet; Grékerit' e lire dónine t' u ndíhnin' atyre; Hipia e qeonte Hersine kundre Grekerise; me 490 para K. uzú lufta.

Hérvu' e pare dergój Marδone Darioja, pó nga det' i keq jú δýrne aníete nd' Aθo. Has kesáj ngarje dergój Artafern' e Eatne me 120,000 nsetare, si δone. Aθínasite vune te pare n' usterí Miltiaδe. Miltiaδi me 11,000 nsetare i mundi Hérsete ne Maraθone. Hipia, q' is ndíhnes' i Hérsevet, uvrá nde lufte. Spartiátete q' i vinine ndihmes Miltiaδit, apine pas luftë-

Has vdékjes' se Bariose i biri Kserksi nderũ vete me usterí sume te nadz mbi Grekerí me 480 para K.

Leoniña, q' is krej' i usetárevet te Spártese, i doũi ne Ðermopilàe. Kserksi i dergój fjalë „të me dergós ármete," Leoniña jù pergíq „jake t' i març." Leoniña kis zemërvent te mirë ũe s' i trembej nãzeris' se Pérsevet; pó qe i lik e trafetór Grek, q' i dinte fjalt, i skój Pérsete nga q'uã' e vërbere. Leoniña u ña sókevet ahere „kuo osht per vdékje te pije me mua, te tjérete t' ikine." Te sũmet' íkene; pó Leoniña me pake soké, e pa sprese leftój kundre Pérsevet, e me se fundi uvrane gjile atá qe mbene baske me të. Kserksi si pa sum' usetare te vrare syrtë, nasperua fort, ũe e prisi vëndine. Tek ra Leoniña me Spartiátete vune qe qur ẽlé mi të ökrúane ketó: ó ti qe skon! hiq e ñuaj ne Sparte qe kemi rene ketú per te dëgjúare nomrí' e saj.

Adínasite kisine dy te pare, q' isin' armíq qeri me játrine, atá isine Ðemistokliu ẽlé Aristíñi; ketá duke pare pezikue upaqesúane zẽ' ubene baske. Ðemistokliu ẽlé Aristíñi ne sterë e pane qe s' na dílnine dot Pérsevet, andáj grat' e plz-

qt' e te vëgelit' i perhapnë, hiqate hyne në anijera ðe Alfinene e lane. Kserksi e doqi Alfinene me 480 para K. edhé te pákete qeres q' isine brenda. Ilô Ocnistoklin me Aristîde me 400 lundra mbyne 2000 lundra te Hérsevet edh' usetáret' i prene ne Saðamine. Até dite mountne ðe ne Mykál lúndrat' e Hersise. Kserksi iku i turpertúare duke lene Mardone te leftoqe prape Grekerine. Ilo Mardon' e prisi me pjîî' usetare se gillas Havsania ne Hlatee.

Girekerit' utreqtane te keqij nga nakari kundréjt Miltiadit, si ðe kundréjt te birt te ti Qimonit, qe perzuri Hérsete me 469 para K. edhé kundréjt Ocnistokliut e Aristîdit, e i perzune nga meme-ðen q' e qetúane nga xgeá' e Hersise; pó atá ðe te perzene qe qene s' hoqne doze nga daúuri e mqmeëtut edh' e kombit. Veç Havsania utreqna i pabese mé se fundi, duke bere mik me Hérsete. Havsania istr bere qe me Hérsete per te miret te vet e doj te tralletonte meme-ðene; pó bota já mhape ves ñ' e vendósne vrásjen' e ti; Haúsania, si e pa keq, vate e ufût ne faletoret, se is zakón q' atjé s' vritej kupe qeri, pó i mbyðe dérene me gure, ðe e lane e vdiq urije brenda. Gup' e pare ne

deret te faletórese e vú e em' e Havsanise, duke qare e duke ðene: S' ka hije te poqe më im bir, qe traðetój meme-ðene, e me nxiu fáqene mua ðe príndevet te ti.

Θemistoklliu, kur e perzune nga memeðeu, vate te mbret' i Hersise, q' is armiku i ti. Mbreti e priti fort mire, pó pas ca kohe mblofi usteri te maðe, e beri të pare Θemistoklline, qe te vij e te leftonte Grekerine. Θemistokliu atjé ndrzi, se as mbretit s' i ðos dot jo, as meme-ðene s' munt tá godittë e të lij émere te lik per jete. Andéj mori hélmin' e uhelmua.

Koh' e Herikliut

Me 448 para K. u' Aðine kis mape gille fuqine ne dore Heriklia, q' iste qe qerí me mendje e me desire te maðe. Heriklia e nderój Aðinene. Aðina ne kohet te Herikliut ululezua e uxbukurua fort eume. Heriklia si xbukurój Aðinene me sume te mira, e si mori gide fuqine ne dore, mori Sámone me 440 para K., mundi Orákasite 439 para K., ellé trembi gille Grekerine, Sicilline, Egýptene, Kar-

tágne. Me 432 qerdój Hotßiene; Hotßasite kerkúane ndihme nga Spartiátete; Sparta iete vetiu armik'e Aßínese, andáj uzú lufta ne mest t' Aßínese e te Spártese. Me q' ane lufta, ni' anet tjatre smundj' e keqe e soj bótene. Herikliu vdíq nga smundja ne mest te luftese me 429 para K. Ne kembet te ti uvú Kleoni, pó e mundi Vrasiða i par' i Spartiátevet, e duke ndjekur' e zú ße e vrau. Has Kleonit uvú Niqia, po s' e mbajti dot vende ße uvú Alqibiaði. Lufta here ndizej, here suhej, pó armiqesija is e pa prere. Alqibiaði beri paq me Spartiátete ße uhód ne Sicili e qerdój qytetn' e Sirakúsese me 415 para K. Andáj Aßínasit' e ßipe t' a pý kóuine. Alqibiaði iku, e vate ne Sparte, pasdáj vate ne Hersí ße i trembi Aßínasite. Niqia vate me vent te ti ne Sirakuse, pó otjé mmúnt, ße Aßínasite uvrane e hoqne sume te keqija. Usterí e Aßínese, qe qe ne Samo, e ßipi Alqibiaðe eð' e vu te pare. Alqibiaði mundi keté hére Spartiátete, eßé Hérsete, pó prape uperzú ng' Aßina, e vate ne Hersí. Hrap' undés lufta ne mest te Spártese e t' Aßínese. Keté here mmunta' Aßínasite se gidas, ße i vune nene xpeße Spartiátete me 403

para K., e uvune triñjete qeres, qe t' i qeverísine; atá i nunduane sume Añínasite.

Me 402 para K. qe Añinas qe ñuhej Orasibuño mbloñi sume soke, nunði te triñjétete ðe sóket' e tyre, ðe spetój menefene nga xpeña. Keté Añínasit' e desne fort.

Ne nga gjile te keqijat' e kóhes' se triñétevet este ðe helnúarje e Sokrait, q' is qe ffiosóf i mall.

Me 401 ajete nije Grekere vone qe Hersi t'i ndihnine Qérose, qe doj te nxipte te veçane Artaksérksine nga fronti. Qyrua nuðut ðe Grékerite mpatisne n' Así, e nuk zi gene ánen' e detit atá q' ukllyene ne nemeçé; ketá ísine nene paresít te Kserofonit.

Has kesëj ubó luft' e Oíbese; se Aaqeñemónasite qene ðípuré nga te páret' e Oíbaset, ðe erð' e mûape qytetne, pó pas pake kohe udebúsane prape.

Ne keté lufte ntregúane trima Pelopiña ðe Epaminonda, qe nuntue Spartjátete nde Levkrat ðe ne Mantiní, qe kisine te pare Ajisiláone me 362 para K.

Koh' e Heriklint, qe pruri sume miresí nd' Eláde, e nuk tepre n' Aline, pruri ðe gjile te

keqfjate, se ube ngalj' e nakarit ne mest te Grékerrt. Grekerine s' e prigne dot lúfterat' e Hersise, pó upris nga lúfterate, qe ngane ne mest te tyre.

Qytéteri e Grékeret

Grékerite gene nga kómbete, qe dane më pare syres, miáfi pérera te diturise: pó ató feine te perzjera me gepcetra e me ladime. Grékerite ató, qe gene nga më te párete, i ctúan' e i xbukurúane ndé sume te tjera i epikne rete; pó ndone se qytéteri e tyre est' e para aferó e qyteteris' se sotme, nuke munt te flote gerí qe dritat' e sotme nuat te sembeàfjne me t' gstj kohe; se aherr iste qyteterija e diturija fosge.

Filosófet e Grekeris' se vjétere jane: Galiu, Pitakój, Kleobuli, Qfáua, Bia, Solóni, Heriandri, Hiúngora, Sokrati, Háatoni, Aristoteli, etj. Istori-skroqes jane: Iroloti, Onqiúili, Hánturku, Ksenofoni etj. Croqes: Ipokrati, Galinój, etj. Vjersetore: Isiodi, Omiri, Esqili, Hindari, Sofoklíu, Evripidi, Aristofani, etj.; Eeskroqes: Holibiu, Straboni etj. Te diture: Eu-

klïdi etj. Bûpa trima: Miltiadi, Qimoni, Themistokliu, Aristidi, Leonida, Epaminonda, Herikliu etj. Tradetore: Hausania, Efialti etj.

XI

Alexsandr' i Madh zâë Maqedonia

Mbret' i Maqedonise Filipi, q' ish bir Heraqsgu e ate Gqipetari, kish kryeqytet Hénene, q' iste ne qytét i mire qenoti âfere Vodénese q' este sot. Filipi nuke qendrój me mbretnrit qe peti nga prindet' e ti, po kishte nder ment pûnera te mbedhá, e doj te behej mbret' i gide bótese. Filipi iste fort i mençim âe esume trim.

Me 338 para K. i ra Grekerise âe i mundi Grékerite ne Qerone ne gide trimerit te Foqionit, q' ish i par' i Grékeret, âe ne gide perpjekjet' e Dimosthenit, q' i stynte Grékerite duke thene „ne i huaj po munt Grékerite! mé ç' présene?"

Si umânt Grekerija, Foqionit i âane hélmine, Dimosteni per te mos rene ne dore uhelmua vete.

Me 336 Filipn' e vrau ne nga te páret' e ti qe âuhej Hafsaní.

Aleksandr' i maĉ, q' is ɳezét vjeç, ɛ kis me-soqes Aristotele, ndeɳ ne front te t' ét.

Aleksandr' i Maĉ, se pari stroj véndete, q' i-sine pɛĉ soje, pasdàj Θívene, qe kis ngrîture krye, ɛ kis vrare ɳérezit' ɛ Maqɛ̈donise q' isine ruájtesit' ɛ qytetit, giše qytetn' ɛ Θívese ɛ do-gi, veç stepín' ɛ Hinɛ̈arit ɛ la. Hasdáj uhóĉ ní Así mɛ 35000 bupa, ɛ leftój. Nga giše lîf-terate, qe beri mɛ Hɛrsine mé te mbeɛ̈ate ja-ne: E Granikut, ɛ Ipsose, ɛ̈ɛ ɛ fundit' est' ɛ Arvilit, qe atjé uprís Barina ɛ nsteri ɛ maĉ' ɛ Hɛrsise se gîɛ̈as, ɛ̈ɛ Barlone ɛ vrane ɳérezit' ɛ tí.

Si mori giše ç' kis Hɛrsija n' Así uhóĉ n' Egypte, eɛ̈é mbrɛteri ɛ tí uxɛerun ne pake ko-he qe nga Nili ɛ ger ne Tune. Has Egýptese jɛ̈erû Hindit: He nga mbrɛterit' ɛ Hindit Tak-sili ɲɛ̈fal ɲa lufte; pas atí apiti ne hunet te Hindit; Hertéj lumit ɛ pritte qe mbrɛt tjate-re Hindns, qe quhej Horo, mɛ sunse usetare per lufte. Lumi kis arɛ̈ur' ɛ is bere dɛt, po bûpen' ɛ jétese s' ɛ mbante dot gesendi: i ra Kalit mé pare nga giše, kali, duke bere not, nga dis mbýtej ɛ̈ɛ i-zoti istɛ ne pɛzik te maĉ ahɛrɛ ukdye ɛ̈ɛ u ɛ̈a sókeve: E besónite qe

te hypa ne te tiše pezik per te bere zémerne tuaj?

Me te hëšure pertáj lúmene ãe i ãeu Hindasite, ãe mbren' e zû te gaše, pò e mbajti me sume nder me vethe.

Aleksandri doj te vij ãe nè tatje, pò sóket' e metáret' a loš' e ukepune, ãe e Këlyene.

Krãi ne Vavišome me 323 para K. Aleksandri ešte me 2 te qersorit vdik 33 vjeç.

Aleksandri me sqipetárete, ne pake kohe vu si ãame, ne dore gjithe botën' e nëhure me kohet te ti. Ne vers' aqa te rê, me kóh' aqe te pake beri pune sume te meišà, andáj is i maš me te vertete. I maš is ajó, bûpa ísine ãe Sqipetáret' e asáj kohe.

Aleksandri tek-do vate, lirój gerezine, nderój véndine, beri nëe, qytete etj. etj.

Aleksandri me sqipetarete e epetój mbere Evrópene nga doqt' e Hersise, e cila doj tà robetonte.

Te pásmit' e Aleksandrit te Maš:

Mbreteri e maš' e Aleksandrit muda pas soje; ãe ca vende ubene me vethe, e ca i ndane me mest te tyre paresí e Aleksandrit: Atá qene

Ptolemeu, Kasandri, Lisimahu, dhe Seléfkua. Te gjithë këtá fsínë Qipetarë.

Mé të mbedhat' e këtyrë mbretërivë qenë Egjypta n' Afrikë; Syrija, Hersia, Kapadhokia, Bithinia, Póndua n' Así; dhe Maqedonia n' Evropë.

Egjýpten' e Arabín' e Halestínë etj. i mori Ptolemeu, që qe m' i mir' i gjithë të párevet. Sa mbretëruane pas ptolemeut nga fis' i tij n' Egjypte dúhane Ptolemájt. N' Egjypte ungjáve prápe dritat' e Grekërísë në kohët të Ptolemejvet.

Syrín' e fqíjet' e saj i mori Seléfkua. Këtá mbréter' uqúane Seléfqitë. Seléfqitë fsínë gjithqé në luftë me Ptolemejtë.

Kasandri mori Grekerín' eðé Maqedhonínë.

Lisimahu mori Vithínin' e Orákenë etj.

Mbretërín' e Hersisë e bëri që Hers q' is nga të párët' e duhej Arsáq. Kështú ubenë dhe të tjérat vendë.

Mbretërín' e Ptolemejvet e múapë Románetë më 30 para K. pojtí 270 vjet.

Seléfkua mori më pasdáj eðé vëndín' e Lisimahut, pó pakë vjet para K. ra dhe ky vent në dorët të Románevet.

Si vdiq Kasandri, te dy djemt e tĭ uzune, Eimitri, q' jsta permiqyr i Aθinese, uderŭ ε nori fron' e Kasandrit.

Has pake kohe e nxuape Eimitrine e uvŭ i veλáj Andigoni.

Grekerite ndone se qene dobetúare, pò ne 278 para K. kur erθe Goλoaqte, qe qene qe koup i Evrópese, qendriatue ðe i perzune.

Me 146 para K. Románete si mápe Maqedonine mápe ðe Grekerine.

XII

Románete

Rómene ðone q' e beri Romili 753 para K. Romili est' i par' i nbretérevet. Roma se pari qe nbreteri. Ptate nbrétere nbreteráane qeri pas tjáterit: Romili, Hompili, Tíλua, Argua, Targiul, Tíljoja, Tarqín' i dyte. Tarqin' e nxopi qerezía e uaterija ðe i bir' i ti Brútus, pa ubé ðimokratí 510 para K. e qendrój mé sume se 400 vjet. Kaisari e beri prape nbreteri.

Eλé nbreterite eλé ðimokratija e Rómese ísine te keqia: vrasja, presja, ligesite, arniqesija kûpe s' uprapsne.

Rómasite ndáhesine me dy: te párete, qe kísine gide pûnete ne dore, te tjérete, q' isine róberet' e atyre.

Roma sume here ra ne pezik: mbret' i Etryrise Horsini e mori, Goŝoanqte e doqne, mbret i Toskerise. Hípua (Hupi) ãe Karqidómasite i muntne sume here Románete; pó qendrimi e durim' i tyre prape i bij ne foqi, sa i beri mê se fundi te zott' e gide bótese.

Rómasite se pari muntne Aatinete ãe gide mbréterret' e Italise. Si pasoj hutt' e Hípose muape sume vend: te Grekerise.

Hasdáj zune hifterat' e keqija me Karqidómasite, q' i leftój i par' i tyre Anibali me sume trimeri, e u ãa date posi Hípua. Hó mê se fundi e vune ne dore ãe Karqidónene me 146 para K.

Hersen mbret' i Maqsdonise i qendrój fort Hol-emilit me 178 para K., pó mê se fundi unqut ne Hiãne 168 para K., e vendi upris e hoqi sume te keqija nga Rómasite. Me 146 para K. Múnjoja mundi lãljen' e Ahajãqet, qe qe here ne Grekeri nga Siqioni, Arátna ãe Fiãopimeni, qe ãuhej Greku i fundit.

Rómasite ne keté kohe kísine mê te sú-

BIBLIOTEKA KOMBËTARE

men' e Evrópese ãe Afriken' e veriut. Júlio-ãe ãe Asise, e leftúave mbren' e Syrise, Audiolne ãe e muutne.

Has kesáj zune lúftene me mbren' e Hóndose, Mihridatne, i cili qendrój si bape ne cáme lúftera 26 vjet me Rómasite; më se fundi e mundi Hompeu fare; po Mihridáti skoj ne Qgheri ãe mbledi fuqi te madhe t' i bij Rómese; me tánete te lólure nga lúfterat' e mbúpe Mihridatne, e vune te bipe; Mihridati si më s' i mbet sprese pin hélmin' e vdiq.

Romanete me tre bupa hoqne brenge: me Hipone n' Evrope, me Aníbale n' Afrike ãe me Mihridatne n' Así.

Hompeu mori n' Así Syrine, Halestine etj. Kaisari mori Galine ãe ca nga Jermanija e ca nga Bretanija, Agústi mori ãe Egéptene me 31 para K. Me 15 pas K. mbape Ingiltérene. Trajani mori Dacine me 103 pas K.

Rómasite kísine mape hésen' e gjá' aferá púnerat' e Grekerise. Me gjilo qe péndesine ne lúftera Rómasite, gjuh' e nómet' e tyre qene xgerúare pas nevójese, eshé ne dituri kane stúare sume gerra.

Me 200 pas K. Roma kiste Hortogali-

ne, Spáŋene, Fráncene gər tɛ lum' i Rímose, Hoλandine, Ingiltérene, Austrine, ca cópera te Γermanise ɛ te Danimárkese, Italine nɛ nisit' ɛ saj, Ungarine, ánet' ɛ Túnese, Orákene, Maqɛ̈donine, Cqiperine, Grekerine, Krimɛne. Kavkasine, giŋ' Asin' ɛ vógele. Syrine, Finikne, Halestine, Égýpten' ɛtj.

Kostandin' i maŋ ɛ ndan nbrɛterine ne dy: cópen' ɛ permdinit ën Rómen' i nlajti Liqini, nbretorin' ɛ Jlirjes' ɛ nom vetegjë erdi ne Byzande, ɛ beni kryɛ-qytɛt ãɛ í vú ɛmerine Kostandinopoje ne 328 pas K. Ηό nɛ pake kohe nzune te dy ne luftɛ, fitój Kostandini lúftene, ãɛ ube nbret' i gjithe nbretorise prape, po nlajti Kostandinopójene, kryɛqytɛt, sɛ iɛ ne mést te nbretorise.

Kristerimi ne keté kohe kiŋ zen' ɛ perhapej ne bote nga dalɛ, Kostandini i ndihu Kristerimit ãɛ ube, nɛ te ekzíare ca kohe, bes' ɛ gjithe nbrɛterise.

337 pas K. vdiq Kostandini; te trɛ djɛnt' ɛ ti nzune, pasdáj uvú nbrɛt' i nip' i Kostandinit Julianój, q' uvrá ne 363 pas K. ne luftet te Hersise. Has atí usterija vú Jovianone, pas atí hyri Valentianój, pas atí Gratianój,

pas atí Θeoδosi; ne 395 pas K. vdiq Θeoδosi ße la dy te bijte, atá e bene dy cope prape mbreterine: ne Kostandinopoje mbet Arkaδi, ne Rome vate Onori. Mbréterrt' e Rómese u-qúajtne Romas, te Kostandinopójese Byzandiq. Ho te dy mbreterite isine ne të keqija, se nuke pusonte kupe ligesija se brëndesmi ße breng' e fqinevet.

Edé Istorí e Rómasit nis nga eume pepßàa, pó prpáÀate i lame e zune nga e vertéta.

Rómasite isine nga fis' e Heàaspinet.

Rómasite kishine mbaft qytetari e diturí.

M' i maß' i vjersetórevet te Rómasit eshte Virgili, pastáj Horasi etj.

Jane ße eume te diture n' émere, si Seneka, Ciceroni, Illini etj.

T'uh' e Rómasit qe eume kohe guh' e giá' Evrópese.

Nómet' e tyre jane ße sot peq' e nómarvet t' Evrópese.

Hrisj' e vetíjavet i prisi Rómasite.

Hérezite me émere te Rómese

Ne kohet te ßinokratise is Tibérjoja, qe u-mundua eume per te mbret te vendit e te

qerezise, pas atí est' i vëÀáj Kájoja, te cílet' ísine te bíjt' e Kornelise, q' is grua me ment sume.

Hasdáj jane Marjoja ãz SiÀÀa, te cílete patne bere lúftera fort te suma per te mîret te Rómese, pó ne funt uzune nga nakari qeri me tjáterine, e nga kjo ubene sume te keqija ne Rome. Márjoja e perzuri SiÀÀene ãz i vrau me temép miqt' e ti; pasdáj SiÀÀa mundi Márjone ãz i vrau miqt' e atí.

Has ketyre jane Hompeí ãz Kaisari, q' e kísine Rómene ne dore. Kettá pandáne sume te mira, pó pasdáj zíbjet' e lúfterat' e tyre prune sume te keqija, ne funt mumt ne Ósall Hompæu.

Si e vrane ãt Kaisare me te pabese, doÀi Andoni me Oktavne, Oktavi mundi Andone ãz ubé mbret, ãz vë énerine Agúst. Ne ditet te Agustit Julezój Roma, si Aténa ne ditet te Heriklíut: FiÀosófet' e vjersetóret' e skrópesit' e vjétere qenë ne ditet te keti.

Has Agustit erde Tibérjoja, Kaligúla, KÀádjoja, ãz Neroni, q' ísine te gíllë sume te liq ãz prines e mundoqes.

Has ketyre usetáret' umahnitue furr, vrasja, prusja is si lodre; fron' e mbreterise e sitni-

ne; ajf qe belej sot mbret, me néseret is a i pezúare nga froni, a i vrare. Ne keté kohe erdi ße Kristerimi ne Rome, per te cilen' u-bene lúftera te mbedá e te keqija sume.

Ner keto kóhera mé n' émere mbret este Trajanna e Andrianna; pas atyre Djoklesjani: pas atí Kostandin' i madh, q' e ßame, i cili iste Qipetár, po ßuhej Dardán, se is nga á-net' e Ysqypit, qe qihesin' ahere Dardani.

Mbledj' e mad' e gukáteset ne Rome, e cilo sih gille punete, ßuhej Senato. E tilla n' Athine quhej Ario-pago.

Veç ketyre kóhobeve, qe zune ngoje, kis ße sume te tjere mi faqet te dent te padepúare, a te degúare pake, pó te pa qyteterúare fare; ße atá kisine gúhen' e bésen' etyre.

Nga pák' atá kombe mé te degúare jane Sqiptë, Qéltete, Skandinávete, Ibiriqte, Ermánete, etj. etj.

KRYE E DYTE

ISTORI E MESME

Koh' e nesme n 'Evrope ka qene luft' e pe muje. Diturise i kis húmbure ße émeri, neriu is si egersire.

I

Kómbet' e riɳ e prieɟ' e Rómaset

Tri mbreterí ísine ne keté kohe te mbedá: e Rómaset, e Byzandiɳet, ã' e Hérsevet. Te tri ketó kísine rene ne dobetí e ne te keqija: bat' e vjétere dukej se donte te perseritej.

Kómbet' e égere dúalle nga pýjet' e Oqeherise, te Germanise e te vémieve te tjera, jú derde mbreteris, se dóbete se Rómese.

Ketá kómbet' e égere dúhesine Erule, Hune, Gotde, Vandale, Germane, Aombarde, Suive, Vurgunde, Visigotde, Frenɳ, Saksone, etj.

Vandálete zune Spáɳene, uhoðe ãe n' Afrike; Vurgúnðete núape Fráncene; Visigótdete, si prisu' e bene plaɳke Rómene, zune ã' atá Fráncene; Frénɳite qendrúane nd' anet te lumit te Rinose; Saksónete zune Ingiltérene.

Ketó fílrera ísine t' égera, si ãe puh' e tyre, ãe vetíjat' e bésete etj. Kísine te páret' e tyre, q' ísine mé t' égere nga te pide. M' i égeri nga pide iste Atíla, i par' i Húnevet, qe prisi e skretój pil' Evrópene.

Odoakri, i par' i Erúlevet mori Rómene me

476 pas K. Astú humbi mbretërí e Rómese; mbret' i saj i fundit quhej Romil. He Romil e nisi mbreterin' e Rómese, ne játer' e sosi. Qendrój fuqi e Rómese, here mbretërí, here fare âimokratíje, qe nga 753 para K. ger me 476 pas K. vjet 1229. Odoakri equájti mbretërin' e ti Italí.

Klóvi, i par' i Frenget mundi Siágrine, q' ie ne France i par' i usteris' se Rómese, de ube zot i më te súmes' se Fráncese. Tjátern' ane e mbape Ostrogótdete.

Oodorikn me te tjere Ostrogotde mundi Erúlete, de mori Italine me 493 pas K., e beri kryeqitét Ravénene.

Mbret' i Kostandinopójese Justinianój, qe qe n' i mir' i Byzandiqet, dergój Belisare, qe doli m' i mir' i ustárevet te Byzandiqet, de delój Ostrogótdete nga Italia, e Vandálete nga Afrika. N' Italí më pasdáj hyne Aombárdete, q' erde nga Ungarija. Justinianój mbledi de gjithe nónzet' e Rómese, de i stoj e i ndertój, qe jane de sot pes' e gjithe nónevet t' Evrópese. Gjetój de mbreterin' e Byzandiqet nga denja, q' i dergóine per mot Alarikut, mbretit te Gótdevet.

Has Justinianójt mbretərí ë Byzandiqët abe
farë ë dóbete rë̃' ë lige. Mbrétërrt' ísine te
liq, brénqat' ë ngrenjet' ë trazimët' ísine te pa-
prera ë te sunta, padija kis mbulúare bótene
si qe rr ë zeze. Leoni nga gjile mbrétëret' ë
Byzandiqët des te uxir konísmate nga kisa;
pó genja doXi kundrójt mbretit, ße mbupój ko-
nísmate, andáj qe qint vjet vatë ky trazim, ë
nderße gjékera sunte, gersa dy mbretërësa. Irinî
ße Ozofora zune t' u fólesine konísmavet, ße
u bene zémerne bótese.

Mbretërí ë Byzandiqët rë̃' ë Hérsevet pó-
nine, pó ísine mahnitur' ë dobetúare, ße sunte
here n'armíkerí ë ne lufte qera me tjáterne.

Kómbet' ë riq t' Evrópese zune te bóhesine
te gostërre, ë po i linine bëset' ë vjétera. Ev-
roqa ne këtó kohë, sic fort sunt' ë perzjere,
ße me vresj' ë ne presj' ë ne penuje te maße.

II

Arábete

Arabija iste qe vent i qete, qëverisej me
qe fare ßinokratije, e me zakónet' ë nómet' ë
saj; bes' ë tyre iste e épete, nga gile përen-

dite mé te mbellate isine Lati e Yzzati, q' n bénine fytyren' e n fálesine. Bes' e Arábevet i ngante béses' se Finikaset, qe kisine qe moti. Dritat' e Finikut e t' Aleksándres kisine héßure pake ekendija diturije n' Arabí. Arábete isine ße miaft trqetare.

Me 569 pas K. lindi Muhammeti ne Meqé, q' este qytet' i Arabise; në vogelí mbeti i várfere nga mem' e nga ate, ße e pití i unji Ebu-Talipi. Muhammeti ne kërvánt te Meqese sume here kis árßure nga ánet' e Syrise. 25 vjeç umartua Muhammeti, mori Hadixene, q' is grua e vé, pó e pásure fort. Kur apití te dyzét vjette i mesój kombit te ti bésen' e Myslimánevet. Armiket' e ti e persune nga Meqeja me gide soke, pó e prine ne Mediné. Te páret' e armiqet isine Ebuxehli, Ebulehebi, Syfjani. Ne Mediné mori fugí, leftój ne Meqene, mundi pas sume luftas armiket' e ti, ße ne ájete vjet is i zot' i giit' Arabise.

Bes' e Muhammetit ße fugí e Arábevet, duke stúare, e duke xgerúare, apiti ne Syrí, q' is mbreterí e Byzandiqet, ße uzune lúfterate. Te dy mbreterit' e vjétera: Hérset, e Byzandiqte utrempne perpara fuqis' se re.

63 vjeç vdiq Muhammeti; i-par' uvô Ebu-Beqiri, vjéhep' i tija, Beqiri etrój Arabine, q' ie ne trazime, ðe mori qe cope nga Syrija. Has dy vjet vdiq Beqiri, ðe ndeq ne kembet te ti Ymeri me 634 pas K.

Ymeri mori giðe Syrine, Finikne, Mesopotaminе, giðe Hersine, Egýptene, etj.

Mbreteri e Hersise pas Arsdqevet, kiø lyre ne doret te Sasánevet, Sasánete qendrúane 426 vjet. I pari este Sasani, qe beri mbreterine, i fundit este Jezd-xerd' i trete q' e muntu' Arábete.

Ymere e vran qe Hers, ðe ne kembet te ti ndeq Osmani me 644, Osmani geti qe mbreteri te gerø, e myslimane te sume. E xgerój ðe ca n' Asi mbreterine, ðe uhóll neper nisiresi te detit te barðe.

Osmani si undóll plak, púnerate i mori ne dore Mervani, i cili ie ekróqes' i ti.

N' Egypte kie qeveritár te bip' e Beqirit Muhammetne; Mervani, qe kiste mape púnerate ne dore, e nxori Muhammetne, e dergój qe qerin' e vet; p' andáj sume nga Egýptasite baske me Muhammetne erðe ne Mzqé ðe i vane ne xanit Osmanit, qe t' a vrisine; po

e spetój Hasani, i bir' i Aliut. Aliu me fjale te ćnubela i xbuti Egýptasite, ãe bindi Osmane qe te dergonte prape Muhammetne, ãe Osmani e degój. Me te nisure per uãe Muhammeti me Egýptasite, Mervani ãergój qe karte me qe qeri, ãe i skroj ati, q' is ne vent te Muhammetit, qe puna nbé me te perfunue, pó mos e lesó vende. Heriu me piãe karte ra ne doret te Muhammetit e te Egýptaset nb' uãe. Me te mape ves pa-besine ukãýene ãe erdí e vrane Osmane ne stepit me ãóti, si beri 12 vjet paresí.

Aliu iste i bir' i Ebu-Talipit, kuserir' i par' i Muhammetit ãe ãéndep' itija, qe kis mape Fatimene, te bijen' e dásure fort te Muhammetit, q' e kis me Hadixene. Aliu, Fatimerja, ãe te dy te bijt' e tyre Hasani e Hysejni qúbesine femij' e Muhammetit. Has Osmanit qe súme nevoje qe t' is Aliu ne paresit, se Arábete po prísesine se gíllas, e vre Aliu is i zoti t' i sfã nb' uãe. Ho me te xpéãur' e me te ndéqur' Aliu ne paresít, Telhój e Zyberi me soke, ãe Ajiseja, q' is grua e vé e Muhammetit, ã' e bij' e Ebu-Beqirit, ungrîne kundréjt Aliut. Huna pa dasjet t' Alint erdi

ne lufte; po si nvrane te páret' ε ánes' s' arniqεt ne luftet, q' i done Saffεjn, uqεtua trazinai. Aliu po niper te vij n' uδe Arábete ne Meqé. Kur Mavijεja, i hár' i Syfjanit, q' ε kiε vene Osmani qeveritár ne Syrí, ungrit kundréjt Aliut. Aliu zá Qoζne, q' iε ákere Ganit; δε uperpóq t' a sfá n' uδe pa gak, po nuk' ε bindi dot.

Me se fundi uzá lufta, Aliu i dergój fjale Mavijεse te leftonme vetem ata te dy. Ilό Mavijεja nuke deε, se s' já dil dot. Ketó lúftera ubene te gata ε te perpóketa δε nvrane sume búpa nga te dy ánete.

Me 660, qe púnerate s' kíšine géture noqé funt farε, Aline ε vrau qa qerí se péshtaxi. Até qerí e quánine Ibni-Mylxém.

Aliu apiti sa u la fjale te bijet qe t' i fáline fajne Ibni-Mylxamit.

Has vdékjes' s' Aliut Mavijeja uękujdés δe zá naδérine ε ubé ubret duke prisure menýren' ε δinoκratise, qe qe ger ahere nde Myslimane.

Hasani s' ε qohu Mavijene per te jare, cil' i qendrój kundréjt δε uperpóq fort, pó iε qe kohe qe niku ε arniku s' qíhesine. Gume here ε lane ne lufte vetem, sume her' ε plagosne,

sume her' i hoße hélmíne; me se fundi e helmúane me 669.

Hysejni mbeti pas Hasanit i par' i femíjes' s' Aliut.

Mavijeja si fortesíj mbreterine, leftój ße sume here me Byzandiqte, e vendósi fuqine ße qe me te gaße beri nekembes per pas vdekje te bire Jezitne, e vû bótene t' a qfilmine per mbret. Hysejni Jezitne s' e qolu, sikunder s' pat qóhur' as t' ane per te pare.

Me 680 pas K. vûiq Mavijeja. Jeziti zû frome. Bot' e Qófrse kerkúane Hysejne per te pare, Hysejni u dergój te kuserin' e pare Myslim-Ykajlé më pare, unis ße vete me sume usteri. Jeziti e ngriti bótene me kembe; Mysliun' e vrane me Qofé, ße Hysejn' e pedúane ne Qerbelé. Usterí e jezitit iste si mizerija: sóket' e pabese po i fkenine me mjera Hyssejnit.

Hysejni u ße usetaret te ti: Kus do te vdese, te pije me mua. Me se fundi mbet me 72 spirt. qe më te súmet' e tyre fsine veßézer' e míper' e ßs' i ti. Ne keté lufte sum' upefye trime femij' e Aliut, q' is e pake ne mest te mizerise. Me ne funt u prene ße djet' e piße

rane desmitare per te vertétene, e kundréjt se paûllese; vetem Zejnel-Abidíni, i bir' i Hysejnit, q' is fosqe, ße grate spetúane ne Qerbelá; ße i prune ne Oam, pa i dergúane ne Meqé.

Mbreterí e Mavijese, qe qûlxet' e Ymmijeqet, qendrój 87 vjet. Tre syres qene Syfjanas, ße qe-nbe-ßete Mervanas, gjithe 14, qe nga 610 per me 697.

Ne kohet te Ymmijeqet mbaûe nga Afrika ne Evrope, ße zune Spánjene Arábete, e bene qe mbreterí me vethe atjé; e trempne ße gjil' Evrópene.

Me 698 mpris mbreteri e Ymmijeqet; se ungrit gjithe bota kundréjt syres. I par'i keti trazimi iste qe bôpe nga Horasan' i Hersise, q'i qone Ebu-Myslim. Me te rene Ymmijeqte, uvû mbret Abbas-Seffahu, q'is nga fis'i Muhammetit. Kjo mbreterí mquajt e Abbasiqet; qendrój 508 vjet, ubene 32 mbrétere, Ymmijeqte kisine Oamne kryc-qytét. Kryc-qytét' i kesáj mbreterije iste Bagdati. Ne kohet te Ketyre, ße me teper ne te Harún-Residit, q' este më-më émere nga Abbasiqte, mnap' Arábete dituria' e vivßat' e Grékeret te vjétere, ße is

qe fare qyteterije nder Arábe n' até kohe, qe ßúhete Qyteteri e Arábevet, e qe ka lene sume gerra te vjéjtura, ße énerat' e sume qérezë te dituré, si Ibni-Sinâ, Ibni-Rysd etj. etj.

Arábete ne keté kohe kísine nap' uden' e nbroßesise e te qyteterise, guh' e tyre ube sum' e gere, gyqete te nbarúara etj. etj.

Has kohe komb' i Arábevet udóbetun fort; nbreti qe ßuhej *Hoßéj* vetem énerine kiete: Mongole, Tatare, Qyrde ße sume kombe te tjere ísine bere nysliman, e kísine nape fuqí, e kísine bere nbreterirra.

Asija e Afrika ubene ne keté kohe si ße Evropa; se ketá kómbet' e riq qene t' égere. Nga giße nbreterirat' e kesáj kohe mé te permendura jane Beni-Aglebi, Mylhedéjte, Etabéqete, Kara-Hitßnete, Çobánasite, Gaznivite, Gulamánet' e tyrqet, Gulamánet' e Çerqésevet, Selçúkete, te cilet' ísine te ndare ne sume drga etj. etj.

Nga fúsat' e gera qe jane ne mest te Sibirise, te Kínes' e te detit te Kaspise duhe qeres barig e t' égere si mizerija, ße nuape Kínene; pasláj uderße ne per Así. I par' i tyre iste Çingiz-Hani. Me 1227 vdiq Çingizi, ße la

te bijte. Ketá nuap' ɛ doqne ãɛ Bagdatne, ɛ-ãɛ prene qérezite pjde, ãɛ Halifɛu' ɛ fundit, qe quhej Mytesâm; pó me 1368 nsun mbreterí ɛ Çingízevet.

III

Evropa ãɛ Asija

Evropa po mɛpeɛ nɛ láftera, ɛ iete ne pemuje. Me 800 pas K. Carlemagni uvâ nga an' ɛ Hápese mbret' i perendinit; mbreteri e tí mir Fráncene, Γermanine ãɛ Italine. Has pake kjo mbreterí upernjá prape pas zakonit, qe kísaine mbrétɛɛt' ɛ Fráncese, q' u ndánine mbreterine djenet tyre.

Hasdáj kane dale Danimárkasite ɛ Normanete ãɛ kane zene Ingiltérene, Fráncene, ãɛ qe cope t' Italise.

Me 1066 ube mbret i Ingiltérese Gulielmua, q' iste duka i Normandise. Italija, si hyne t' árdurit' ɛ égere, ubé sume ãimokratírera, qe pándesine ne lufte te pa prere ne mest te tyre. Mé te permɛndura nga ketó ãimokratírera est' ɛ Lombardise, ɛ Γenóvese, ɛ Fiorendise ãɛ ɛ Venetise.

Ne ketó kóhera Hapa ße pille prifterija kíſine ſuqi te maße n' Evrope; bota iſtr pas syres si bagetija, Hapa Grigor' i statte i perzjen kaqe nbétrete, sa qe nga 850 ger me 1100 pas K. 250 vjet s' pusój lufta e trazimi.

Me 886 kis zene te ndahrj kis' e Kostandinopójese me kiset te Rómese, me 998 nbarua ndarja.

Halifeqt' e Bagdatit isine te qyteterúare miaft. Ne kohet te Harun-Reshitit, qe ßame, kis sume drite nder Arábe. Harúni kis ché sume miqesí me Carlemáqne, e kártera ße kanisqe vinine giſenjé nga neri tr játeri. He ore, q' i pat dergúare Harúni Carlemaqit, kis qulíture gille bótene n' Evrope; qe-ger ahere s' kisine pare te tille gé. Faq' e ïrut ne kohet te ketyre qe ndare me dy: Bóten' e Myslimánevet, q' is Asija, e kis Harúni, bóten' e te Krestérevet, q' is Evropa, e kis Carlemaqi; po ísine ße dy nbreterira te tjera ne mest: n' anet t' Evrópese, ne Spanje gendej nbreteri e Arábeve, ne anet t' Asise, ne Kostandinopoje is nbreteri e Bizandinet, q' ísine te dyja te dobetuara. Itó pas Halifeqet ché' Asija is si Evropa ne penuje.

Jerusalimi ne keté kohe qe ne doret te Myslimánevet.

He kâógere, qe quhej Petro, e ngriti gjâ' Evrópene ne kembe kundre myslimánevet. Undesne lûfterate ne mest te Évrópese e t' Asise. Ketyre lûfterave uâone lûftërat' e kryqit, se gjile te Kristérete, qe vijne ne ketó lûftera, kisine nga qe kryq ni puba.

Ketó lûftera kisine te pare Hápene, qe mlîâte mbretërvet' e Evrópese me ustëri te naâe e i dergonte te leftónine. Lûftat' e kryqit kane nisure me 1095 pas K. e jane mbarnare me 1291.

M' e maâ' e tyre est' e trsta, qe qe nga Evropa nisure me ûrdërit te Hápese Frederiku i pare, mbret' i Jermanise, Filip-Agusti, mbret' i Frâncese, Rîsardi, mbret' i Ingiltérese etj. me 1189. I par' i usetárevet te Myslimánevet iste Salahyddini, mbret' i Kpfptese e i Syrise. Ne ketó lûftera mundej here q' an e here tjátera.

Ne te péstete lufte Evrópasite, q' isine nísure per ne Jerusalim, erîe ne Konstandinopoje, âe mâape qytetne nga Bizandiqte me 1204, e

bene ηε mbrεterí te tyre; po pas 50 vjet ikn' ε ubé prape mbrεterí ε Bizandiηet.

Ne ketó láftera uvrane sum' Evropas. Ho ketó láftera jane bere burinet ε qytεteris' s' Evrópese; sε uηóhu' ε ubaskúane ηeri nε tjáterine, pane pjíle fúηen' ε dεnt, nesúane púnerat' ε Asise, qe s' i dijne fare pεr ahεrε, nunpε dritat' ε dìturivet t' Arábevε. Arábet' i quajtine Sarasine.

IV

Hrisj' e Bizandiηet ãε Tyrqija

Tyrqite kisin' ikure nga frik' ε Çinηizit. Osmani ne tufet te ti erili ne Selçúkete, qe kísine krυεqytét Kóηene, ãε ubó ηε nga te párεt' ε uθterise. Mbreti vdiq pa bene nasknã, ãε mbrterin' ε ndane paresija, ãε mori si cili pjésene, qe kis nen' úrdere.

Osmani duke múndure mé te dóbetit' ε te párevεt, q' is bere sí cili mbret ne vethε, zû Brúsene ãε ε beri krυεqytét ne 1329. Orhani, qe qendrój ne kembet te t' εt, ε xgerój mbreterine duke múndure ca mbrétere te vépele; q' isine nene úrderit te Bizandiηet. Murati u-

hóll n' Evrope me 1360, ãe beri kryε-qytét Adrianupójene. Bajaziti e xgerój mbreterine qe nga Frati ε per ne Tune. Timúr-lenpi qe doÀi ng' Asija, usúl mi Tyrqine, Bajaziti leftój me Timure, po mmúnt e uzú i gaÀe ne Angire me 1383.

Timur-lænpi mori Hersine, ãe erãi per n' Astrahán ne Rusi; pastáj vatε per ne Dehli q' is kryε-qytét i Hindit. Me 1400 mori giÀe Syrine, ãe prisi Bagdatine, Haiepne, Damne, etj. Me 1405 e mund' e Asise is ne doret te Timur-lengit. Ho mbreterí e ti pake kohe pojti.

Bizandigte po qendrónine sí qe stepí e kepúsure. Tyrqite po vinine mbrofl. Has Bajazitit qendrój Mehmeti, pas atí Murat' i dyte, pas atí Mehmet' i dyte, qe mori Konstandinopójene me 29 te majit ne 1453. Konstandín quhej i par' i Bizandiget, astú fuhej ãe i fundit.

Me te mape Konstandinopójene Tyrqite zune vent mire; n' Asi dalε-nga dalε muape Asin' e vógele, Syrine, Arabine, etj. n' Evrope Grekerine, Cqiperine, Bulgarine, Serbine, Vlahine, ãe Ungarine per pake kohe, e i ran' ell'

BIBLIOTEKA KOMBËTARE

Austris' e kryε-qytetit te saj Vjénese. N' Afrikε múap' Egýptene etj.

Bimokratí e Venetise, qe kis sum' ane dεti, ε gjíle tregetin' ε bótese, daiε-nga-daiε usna pas sunne lúfteras, qe beri nε Týrqite. N' Así vεç Kína q' eete ðε sot, ε vεç Hindi qe pasdáj e muape Inqilízete, eðé Hersija, si ðε ca mbreterirra te vógela, qe jáne ðε sot, mbene pa hyre nene Tyrqine.

V

Mretërit' e ra t' Evrópese

Ne Spáiq' isine tri mbreterirra: Aragónene ðε Kastílene i kishin' vene ne dore te Kristóreta. Granádene e kishin' Arábete, qe qe here kishne gjíle Spáqene ðε i qene héllure ðε Fráncese, po i pat debúare Carle-Martelli nga Franca.

Mret' i Aragónese, Ferdinandua, mori grua mretërésen' e Kastílese, Isabéllene, ðε mbene te dy mbreterite baske ne 1474, pa si muape fuqí i debúan' Arábete farε nga Spaqa nε sunne te keqija e nε te mall temép.

Elvetija undá ne ketó kóhera pεj Austrise.

Austrija is bere dalε-nga-dalε ηε mbretεrí ε maſε mέ pare.

Ingiltera ne kóherat' ε para istε giſe-ηε ne lufte te brέndesmε, sε ſsine katre kombε: Saksonε, Ingilizε, Skotε, Qeltε. Me 680 mбape Kristerimne, me 827 Alberi i baskбj mbretεrite, q' ſsine state, me ηε, po per me 894 ſsine giſe-ηε ne lufte me Danimárkasitε.

Ne Francε me 429 pas K. mbretεrój Paramondi: kjo femije ûúhete Mεrovέη, sε i tretí quhej Mεrové, ãε jane 22 mbrétεrε; Femij' ε dytε estε ε Charlemanet, atá jane 13; ε tretа estε e Kapétevet, ηε jane 36; ε kátertа estε ε Napolónevet, ηε ηene 3.

Kur rane Kapétete Edúard' i trete, mbret' i Ingiltéresε, dεs t' a mir Fránцene, andáj uzú lufta ne mεst t' Ingiltéres' ε te Fráncesε, ε uxvarít 114 vjet, ηε nga 1339, per me 1453. Me 1349 ãε 1867 umuntne Francézete. Me 1364 ãε 1380 Kárlioja i peste, mbret' i Fráncese i ndoqí Ingilizete nga giſe Fránca, veç ne Bajón umuntne Francézete.

Kárlioja i pastte ε beri ãε ãéndere Henriu' ε peste ã' ε vú mbret ne Francε me 1420.

Has vдékjes' se Henriut Ingilizete udérбe te

mírine ße Avriline, qvtet' i vetem, q' is ne doret te tyre, e qe pij Kárlója i statte.

Francézete s' kísine nqje sprese, kur qe vase 18 vjeç, qe qúhete Jane-e-Hargut, e mori persiper te ndiqte armiket' e te spetonte meme-ßene. I'ide Francézet' i rane pas. Jana me korße ne dore perpara usterise futej ne usterít t' armikut posi pufeja; Francézete duke par' aqe trimerí ne qe vase, ubene fort trima; Ingilízete ndýene; Jana kíe nape vitkjene ne sý, ße me se fundi ra ner duart t' Ingilízevet, Ingilízete keté vase, qe nderój gide grate, e hoße ne zjart te paXe, eß' e doqne; po Francézet nerdi mé tépere trimerí ße i debúane nga meme-ßeu.

I'ermánete pas trazimit te madl, qe ßame, te kómbevet, isine ne kufit te mbreteris, se Rónese; isíne trima fort; besónine dieXine per Herendí; pas Francezet, e pas Ingilízevet uben' eßé I'ermánete te kristere. Ne kohet te lúftavet te kryqit ße mé pasdáj I'ermánete géndesine ne te maße pemuje per me 1137, q' ubé mbreterí e Ohenstanfénevet; pó eßé kjo femij' e mbreteris, te I'ermánevet put sume lúftera me mbréteret te Bavarise, e te Saksonise, q' isin'

ahere. He nga mbréteret' e femijese Ohenstaufen, qe ðúhete Frederik-Barberusi, s' des te qihte Hápene, Alëksin' e dyte; andáj Hapa ubé ne armiket' e ati mik, ðe zuri merine ne Barberusne. Barberusi i ða te bîrt te Henriut te káterte grua qe vase te qe mbretni, qe kis Napólene e Siqeline, ðe i hyri Hápese n' Italí. Has asáj uzú luft' e paprere ne mest te Hápevet e te stepise Ohenstaufen, Korandit, qe qe i fundi i kesáj femije, i prem kókene Hapa Klement' i káterte ne Napole, ðe mbreteriu' e ti já fali Duke Karlose, q' ishte Francés ne 1240.

Kur ubé mbret ne Fernand Rodoãfi i Avrejit, vú paqe me Hápene, ðe la véndete, qe kishte n' Italí, e mori per tá Dukáten' e Austrise. Francézet' i nxinge nga Siqelija ne 1282, ç' e mori mbret' i Aragónese Hétrun; ne 1504 i nxinge ðe nga Napoli.

Hrusija kishte hyre ne kurt te túfes' se Teftónevet, q' ishine qeres tirane; pasáj mbe qe mbreteri, qe femij' e tyre qúhete Branderburg ell' este ðe sot. Hrusijánete patne lúftera te mbeðá me Polonézete.

Danimarka, Norvegia ðe Suveqa kishine qe-

moti ηeres sunne kusare te detit ãe gyuse t' égere; me 1897 nbaskuan' e hyne ne seret te nbreterive. Mé pasdáj ηe nga Sveqia q' e ãósine Gustáv qendrój kundréjt nbretit te Danimárkese, Kristianit, ãe e ndau Sveqine me vethe.

Kóherat' e mesme qene gille lufte, zjar, egersire, paditje, fanatisme, priejc, babezi, e skretetire. Ho gjil' ató púnera bene gati qyteterin, e re n' Evrope, si fepa ηe ber trendafile.

Ng' atá kombet e égere t' ahereme ubene kómbet' e qyteterua' e te ndrituare te sotme t' Evrópese ne pake kohe!

KRYE E TRETE:

ISTORI E FUNDIT

I

Kolombus e Aoteri

Me 1492 Kristof-Kolombus geti Amerikene, ãe uháp ηe jet' e re per ηerezine. Spanjólete pose n' Amerike. Hérezite, q' ísine vendes atjé, qene te leste e nuke dijne púnerat' e bó-

tes' se vjétere; Spaqólete punuane si egersírate ε jáste qerezise n' Amerike, duke vrare ε duke prísure se giðas qérezite qe gen' atjé; ðε atá qe spetúane i naápe roq ε i súaλε n' Évrope. Spaqólete duke héſture n' Amerike, Spaqa nbeti skret ðε pas per ne sot.

Me 1547 Aoteri, qe kλóqere I'ermán doλi kundréjt Hápese, qe ſuhej Leðu. Si beri soke sune, ngrehu bésen' ε Hrotestánevet, qe qendrón vetem mi ungiát, ðε s'ka prifteri ε kλoperí.

Ne I'ermaní beg' ε Aoterit po hapej; Kárλoja i pésete ube ne Hápene, ðε des t' a nxir nga I'ermanija bésen' ε re, ðε te behej nbret' i giðe I'ermanise, po nbréteret' ε vépele te I'ermanise nburúane ðε frónet' ε tyre, ðε bésen' ε Aoterit; si uderðe sune páker a KárλoJa hoqi dore.

Ho penuña ne nest te katolíkeve ε te protestánéve nake puséj; ne I'ermaní, ne France ðε n' Ingiltere ubene sune lúftera. Lúfterat' ε bésese vane 30 vjet ne I'ermaní.

N' até kohe Oλanða, ðε Véndet' ε Hoste ſaine nene Spáqene; Filipi, nbret' i Spáqese doλi kundréjt protestáneve ðε mundój sune

Véndɛt' ɛ Hoste, po më se fundi atá ungrin' ɛll' ubene me vethe; pas asáj nisi anija te suma te leftón Ingiltérene ɛ te nxip mbretarésen' ɛ saj Elisabétene, qe doj protestanerine, po me q' ane deti, me tjáterene anijat' ɛ Ingilízevet ɛ prisne me 1588. Filipi me pake kohe humbi ãe Hortogaline, qe per aherɛ iste mɛ Spáqene, pasdáj undá ɛ ubë mbretërí me vethe.

Më trim i gide protestánevet iste mbret' i Svɛqise Gustáv-Adolfi, q' uperpóq fort per protestánete; po kur dot' i muntte fare katolikete, uvrá ne luftet te Lɨqenit. Kjo luft' umbarua mɛ páqete, q' ube ne Münster ɛ ne Bestfali; ne keté paqe protestanerija uqoi per bese, ɛãe mbreterit' ɛ vógela te Jermanise muape lirin' ɛ tyre.

M' ɛ tnepúar' ɛ gide te ngáravet te fanatizmese se kesáj kohe este Nat-ɛ-Qeqt-Bartelemit ne Fráncɛ, qe mbret' i Fráncese Kárloja me xegímt te s' énese, q' ɛ dósine Katerine, ftoj gide protestánet' ɛ Fráncese ne Harís, duke dergúare fjale qe doj te beute gide Francézete protestane, ɛ te behej ãe vete. Mɛ te nbléšure gide até nate, qe ãane, vû usterine ãe i vrane gide, gra, bupa, fosqa, plɛq me 1572,

II

Luft' e dymbeĵjete vjet

N' Ingiltere pas Elisabéteso mbretorój Jakobi qe mbloßi te tri nísit' e Ingiltéreso ne qe mbreterí, po i bir' i tí Kárłoja i parc unxuap nga froni, ße e vrane; te bir' e Kárłose prap' e debánne; ße pánerat' e mbreterise i sihte lord Hrostatí; te nipu' e Kárłose prap' e ndoqne ße vune Guliélmone.

Evropa perseri uperzjé nga mbret' i Fráncese Lodovíkua i 14. Se dos te mír Oßándene, po Guliélmua i Ingiltéreso s'e la ße paqe ube ne nest te tyre ne 1697. Ilo s' qendrój dot sume kohe. Mbret' i Spányese Kárłoja i dyte s' kish djem, andáj la nekembes te nipu' e se móters' se ti ße te Lodovíkose te 14; pas vdékjes' se Kárłose ne 1701 vate ne Spaqe nekémbesi Filipi nga Franca. Ingiltera, Austria ße Véndet' e Hoste ubene qe ße lufta unís e axgat 12 vjet, qe nga 1701 per ne 1713. Umuntne here q' ane, here tjátera, ne se fundi uvû paqa. Aodovíkua i 14 i ndihu sume dituris' e njesterivet; Vdiq ne 1715.

III

Rusia

Rusia ger me 800 pas K. iste e ndare ne sume fillrera, e ne sume mbreterirra te vógela. He nga mé te mbëlat' e mbreterivet te saj iste e Novgorodise. Me 1850 qe nga fis i mbréteret te Skandinavise, qe duhej Rurik, mori Novgorodine; ky qihet' i par' i mbréteret te Rusise. Vladmiri, qe mbreterój nde Rusí nga 980 e ger me 1015, kaùi ne Rusí kristerinn' e pake dituri. Has Vladmirit te bijte e ndane mbreterine, de qe qint vjet s' pusój lufta ne mest te tyre e ne Hoùonézete.

Me 1223 Qingizi e prisi Rusine, de 200 vjet mbréteret' e saj ísine nene úrderit te Tatárevet. Me 1462 Ivani e mbodi Rusine ne qe mbreteri ed' e spetój nga úrder' i Tatárevett, e beri Móskene krye-qytét. Me 1532 Vasiliadi mori de Sibirine; ajó uquajt se pari Car. Me 1613 e nisi madherin' e Rusise Mihali, de e sosi Hétrua i-madh me 1689.

Kárloja i 11, mbret' i Svegise me 8000 usetare e mundi Hétrone, qe kish 100000 me

1700. Ho me 1702 Kárlója uzú me Holloné-zete, e Pétroja i mori sune vendɛ.

Me 1709 e mundi farɛ Kárlone ne Holtave. Kárlója ube mɛ Tyrqite mik, ðɛ bask' i rane Pétros' e qerúánue Hetropójene, q' e kis bere te rɛ ðɛ kryɛ-qytét; po Pétroja i ndoqi me se fundi, beri paqe mɛ Tyrqine, ðɛ Tyrqit' e debúane Kárlone, qe kis mbéture mɛ pake usetare. Pétroja iste sí ka énueríne fort qeri i mall; vatɛ vete disá lure n' Evropɛ, qe msoj púnerst' e Evrópese. Ðɛ beri Rusine mbreteri te mallɛ. Me 1725 vdiq, ðɛ la te sóqene ne kénubet te ti, Katerinen' e pare.

Katerin' e dyte, q' ube mbreteresɛ me 1761 mori Kremn' e sune vendɛ te tjere; pas asáj qɛ i bíri Hávlója; pas atí Aleks' i pare, qe leftój mɛ Napolon' e mall; pas atí Nikoða, qe beri lúften' e Kremit mɛ Tyrqine; pas atí Aleks' i dytɛ, qe beri lúften' e fundit, pás atí i biri, q' este sot.

IV

Austrin

Austrí ðuhej qenoti qe cop' e Tyrmanise, q' este pell Vjénese.

Austria me 33 pas K. ubaskua me mbreterít te Rómese ne kohet te Tiberit ãe énserin' e kia Norik e Hanoni e Síperne.

Me 500 pas K. e skele Hýnete, Ostrogótlete, Vandálete, Avárete. Me 792 e mori Garlemagni. Henri-Gazeleri, mbret' i Fermanise, qe debój Danimárkasite, Hýnete, Gqehte e Muxárete nga Fermanija, e bëri Austrine qe princerí nene vethe me 928. Oiton' i dyte, mbret' i Fermanise me 902 ja kia ãene Leopóld-Hambergut, ãe fis' i atí e pathe per me 1246; pasdáj e mori Frederiku i dyte, mbret' i Hrusise, pas atí Ottokárua, mbret' i Bohemise; më se fundi e mori Rodólf-Habsburgu, mbret' i Fermanise. Qe aher' e tehú mberti ne Fëmijet te Habsburgut, q' ente ãe sot. Qe me 1186 per me 1282 Habsburgu mori Stirine, Karnoale, Alsasne, Elvetine; po me 1387 Elvetija undá me vethe. Martes' e Meksimilianit me Marin' e Burgógese me 1477 i ãa stepis' se Habsburgut Vëndet-e-Hoate, ãe qe cope te maãe te Burgógese. Carle-Qinti baskój ãe Spánqene ãe Siqeline me Austrine. Ho me 1521 Qinti undá me te vëlane Ferdinándone ãe Ferdinándoja mbajti Austrine, së' e baskój

pasdáj me Bohemine, Ungarine, Moravine, Silesine ðe Lysakne.

Me 1648 undá prape nga Austrija Moravija me sógete eð' Alsasi, po mori Austrija Kroatine ðe Transilvanine. Haq' e Utrextit me 1723 i ða Austrise pjese nga Garl' i dyte, q' is mbret' i Spáqese, Burgónqene, Mantune, mbreterit' e Napólese ðe te Sardéqese. Me 1713 ða mbrrterit' e Napólese e te Sardéqese, ðe mori Siqelite; me 1735 ða Siqelite e mori Hármene me te tjera; me 1740 Otepí e Halsburgut mbet pa maskuá, Mari-Terexa, q' is nga kjo stepi, e qe kis bupe Francoane, mbretn' e Lorenit, soði pas sune trazimeve te soqne ð' e beri mbretn' e Austrise ðe te Lorenit; me 1745, ðe më pasdáj mbreterój vrte. Me 1806 Frances'j i dyte la émerine, q' e kis ger ðherr mbret' i Permanise ðe nquajt mbret' i Austrise.

V

Hrusia etj

Hrusia më pare fete qe cope e Permanise me vrthe ð' e paperméndure. Ne kohet te Pre-

derikut te mail upit e mori émere; Frederiku i mori Mari-Terézese Silesite. Ipar' i Bavarise me ndihmue te Francézevet e leftoj Terézene, ãe nga dis i mori ãe Vjénene; po Maxãrete duke mape trimerí nga fjâlet' e Terézese leftuane buperfat, ãe i ndoqne Bavarézete.

Has kesáj lufte ubé lufte ne mest t' Ingiltéres' e te Fráncese, Hrusia i ndíhu Ingiltérese ãe Austria i ndíhu Fráncese. Nga kjó lufte Hrusija ube qe mbreteri e maãe e Rusija zû te perzjéhrj ne pûmerat t' Evrópese; Franca humbi vêndete qe kîs ne Hind e ne Ameriket te Veriut. Ingiltera ubé mbreteri pa soqe ne det. Has kesáj undá Holanija, q' ie me vrtha, ne mest te Hrusise, te Rusise e t' Austrise. Katerina mori ca vende ne det te zi. An' e Amerikese, qe is neue Ingiltérene ungrit, i ndíhu ãe Franca, ãe undá nga Ingiltera pas ca lúftave, ãe ubé qe ãimokratí sum' e lire, qe dúhete ãimokratí e vêndevet te baskúare.

VI

Bonoparti rij

Ne France, si perzune ingilizete me trimerit te Janese, genja i ndíhu mbretit, qe quhej

Garl' i statte, kundrejt paresise, te cilet' isine sicili mbret me vethe.

Haresija ner ketó kohe ne gjil' Evrope mundonte génjene dhe s' i peséqnine fárr mbréterete.

Garl' i statte e mundi paresine me ndihmet te génjrse.

Has atí hipi i biri Luiu i XI pas ati hipi i biri Garl' i VIII e pa Italine tu perndare, dhe jáderl t' a merte. Duke mqo vendz erdi ger ne Napole, po mbréterit' e Evrópese te gille baske e nxúnpe pej Italije. Has atí hipi Luiu i XII, pas atí Francoój i pare, q' ugú me Gárline, q' ie mbret i Spánese, per frout te Permanise, icili pas vdékjes' se Meksimilianit kis mbéture pa zot.

Has atí hipi Henriu i dyte; pas ati i biri Francoój i dyte, pas atí hipi i vehái Garl' i III.

Ne kohet te keti ngau mat e sent Bartelemit q' e ikane.

Has atí hipi Henriu i III pas vrasjes' se ketí, q' ube me te pa bese, hipi Henriu i IV.

Ky mbret qe sum' i mire, i cili ndreqi gjithe púnete ne France.

Has vrasjes' se ketí hipi i biri Luiu i XIII, pas atí Luiu i XIV, qe lestój me Belgine, dhe me Spánene.

Has ati este Luiu i XV, pas ati Luiu i XVI.

Ne kohet te keti ubé pennuj' e maße ne France.

Me 1789 Francézete ungrine kundrójt mbreterise; nxunpe mbretne, e bene ßimokratine. Austria, Hrusia ße pße mbreteritbe deane te vinine prape mbretn' e Fráncese ne front; po Francézet' unsperúane mé tépere ß' e vrane mbretne; pas kesáj uperzjé ße Ingiltera me te tjérete kundrójt ßimokratis' se re.

Francézet' uzun' e uvrane sunne ne nest te tyre sa bene ßimokratine; pasháj uzune me pid' aruniket' e ßimokratise, ße te pßë' i ndoqne; mbape ße Olßnden' e Italine nene úrßere. N' Italí i par' i usteris' se ßimokratise iste Napolon-Bonoparti; Austria utrénp sunne nga Bonoparti, ße beri pape me té.

Francézete pas Italise jüderë' Ingiltérese, q' is ne pennuje, e cila behrj ne nest te kámeset e te varferise: po anijat' e Ingiltérese i nuntne e i bene te kßéhene nga Ingiltera; pas asáj jüboß' Egýptese.

Bonoparti degój n'Egypte, qe Franca iste ne trazime, eß' ukilye per ne France.

Bimokratija ße lirija e maßój se pißas Frán-

cene. Nakari undés ne mest te Frances' e te Ingiltérese, se dojne te ekojne njera tjáterne ne treget e ne te tjera.

Me 1804 Bonoparti ubé mbret i Francese, e demokratija, q' ublé me sume gjékera, humbi per-qe-here. Me 1805 Austrija de Rusija u-bene me Ingiltérene kundréj Bonopartit, qe doj te behrj i par' i gjithe mbretnit t' Evrópese. Usterin' e te tri mbreterivet e mundi Bonoparti ne Austerlic, de beri paq me të, e mbet' i par' i gjíleve; po anijat' e Francese i mundi Nelsoni, i par' i anijavet t' Ingiltérese, de deti is ne doret t' Ingiltérese.

Has kesáj luftr Bonoparti debój mbretn' e Hortogalise; pas ati des te debonte de te Spánjese, e te dergónte te vellane, Josif-Bonopártine; po Spanjóllet uzdine nga lufta, u apiti de Vellingtoni me ushtrit t' Ingiltérese, de i nxori Francézet nga Hortogalija de nga Spanja pas katre vjet lufte. Has kesáj Austrija e leftój Fráncene, po umánt se pillas.

Me 1812 me gynse miliuni usetare jódérit Rusise Bonoparti; ne Horodine ubé luft' e kesqe de pas asáj Bonoparti hyri ne Moske; po Rúserit' e doqne Móskene d' uhoqn' e lane vende.

Francézete mbɛne ne skrɛtetirat pa buke; Kozákɛt' ubénin' nɛc ãɛ i vrisine; dimer' i kɛq i zuri; do-mos-dó ukãýɛne; po vɛtem ŋe ɛ ãjɛt' ɛ usterise spetój mɛ mijera te kɛqija.

Mon' ɛ dyte mbrɛ́terite ɛ leftúane Bonopártine ãɛ ɛ prisne ne Lɛjpsike. Mɛ 1814 usterí ɛ Ingiltérese nɛnɛ paresít te Vɛlingtonit, m' anɛt tjáter' ɛ Austrise nɛc soke byne ne France ãɛ pas sunɛ luftas mãpe Ilarisne. Bonoparti xbriti nga froni ɛ uvû Luiu i XVIII, ãɛ Bonopártine ɛ dɛrgúane ne nisít t' Elvese.

Ilo Bonoparti ikú nga Elva, hyri prapɛ ne France, usterlja ɛtere j ri pas, po mbrɛ́terite prapɛ udɛrãe ne France, ãɛ ne luftɛt te Vaterlose ɛ muntne Bonopártine, ãɛ Ingilízet' ɛ dergúane ne nisít te Ceqt' Elénese, atjé qendrój ŋer sa vdiq. Mɛ 1824 uvû Carl' i X ne front te Fráncese. Mɛ 1830 ubé prapɛ ŋritj' ɛ vendit ãɛ uvû Lui-Filipi mbrɛt; ne 1848 ubé ãimokrati se dyti; ne 1852 ubé Napolon' i trete mbrɛt.

Ilas lúftes' se Vaterlose Norvɛgia undá nga Danimarka, ɛ uperzjé nɛ Svɛqine, Ilrusia ustua dukɛ usape vendɛ nga Saksonia; principátat' ɛ Saksonise, t' Anovɛrit, Bavarise, ɛ te

Virtemberg ngohue per mbretëri, an' e veriut t' Italise ubaskun me Austrine.

VII

Tyrqia etj.

Has Mehmetit te II ndeq ne front te Tyrqise Bajazit' i II, pas ati Selimi, pas ati Sylejmani, pas ati Selim' i II, Murati i III, Mehmet' i III, Ahmeti, Mustafaj, Osman' i II, Murat' i IV, Ibrahimi, Mehmet' i IV, Sylejman' i II, Ahmet' i II, Mustafaj i II, Ahmet' i III, Mahmuti, Osman' i III, Mustafaj i III, Hamiti, Selim' i III, Mustafaj i IV, Mahmut' i II, Mexiti, Azizi, Murat' i V de sot este Sulltán Hamit' i II.

Mafteri e-sunu' e Tyrqis' iste ne kohet te Selimit e te Sylejmanit te pare. Ilo de me pasdaj me gjith luftat' e suna te Rusise fuqino s' e humbi Tyrqia fare.

Sulltan Mahmut' i II qe pat hipure ne Front me 1808, prisi Jeniçéret' e beri usteri te re pas mendyres' s' Evrópese. Sulltán Mahmuti leftój me Rusine e me Mehmet-Alin' e Egýptese. Grekerija ne kohet te ti ngriti krye

ãe me 1830 pas sunë lúfteras ë më ndihmet t' Evrópese ubë më vetës. Në kohet te S. Mëxitit te bírt te S. Mahmutit ubë luft' ë Krimit më 1853, q' i ndihnë gjíl' Evropa Tyrqise.

VIII

Hrusia etj.

Hrusia dukë mënduar Anstrinë në Sadovë ubé më ne mendyrë ë zoq' ë gilë Ermánevet më 1866. Dukë mënduar Frëncën' ë Napolon' ë trëtë në Sedãn më 1870 ubé ë par' ë gilë nbreterivet në politíket. Të Frënca humbi lúftënë ãe Alsasn' ë Lorrënë, po fitój ãimokratinë.

Ingiltera më 1702 kis nbrrterënë Anënë, më 1714 Gërgin' ë parë, më 1727 të dytinë, më 1760 të trétinë, më 1820 të kátertinë, më 1820 të pésetinë, më 1830 Gjijonn' ë káterte; nga 1837 ë tehú ka Viktórënë. N' Ingiltërë janë dy nanë: nerës' i ãonë Vik q' është an' ë lirísë së gjíthë, tjáters' i ãonë Tori, që do gër më ne skaíe lirinë.

Italija, që që disá nbreterí të vógela ubaskua më mendjet të Kávurit, më gjalet të Ma-

çinit, me korđet te Garibaldit, ře ubé mbret i saj Viktor-Emanoili, pas atí est' i biri, Humberti. Hapa mbet vrtem i par' i bésese.

Ne Spanje pas Josif-Napolonit mbreterój me 1813 Ferdinandi i VII, me 1833 Isabéł' e II, pastáj ßimokratija, pasdáj i bir' i Isabéłese, tanî i bir' i atí. M' e pasdajm' e ngarjevet t' istorise este láft' e Tyrqise me Rusine me 1877 ché te pasmet' e saj.

KREJE E KATRETE

I

Egjiptija e Egjiptárete

Egjiptárete jane bijt' e Helásgevet, Helásgete vrđe 4000 vjet para K. nga Asija, zune Grekerín' e Egjiperine. Mé pasdáj zrđe te huaj ne Grekerí, ře nga Helásgete mé te sůmet' uhoqne ne Egjiperí, te páket' uperzjene me t' árđurite, ře ugúajtine mé pastáj Greker' a Eline. Nga Helásgete ne tufe uhoße n' Itali ře duke perzjere me te tjere bene Latínete. Andáj Grékerite ře Latínet' ísine fis me Helásgete, ře

guh' e tyre pénet' i ka nga guh' e Hellásgevet. Eßé besa, qe kisine Grékerit' e Aatinet' iete e Hellásgevet. Andáj te tre kómbete kisine afró qe bese. Aatinete, duke perzjere me kómbet' e ýgere t' Evrópese, bene Evrópasit' e sotme, qe jane Italiane, Franceze, Spaqole, e Rumune ße Hortsgize etj. Sllávete, qe ndáhene me disi fílirra, jane bijt' e Sqíllevet te miçim. Eßé Jermánete, Skandinavasite, Ingilizete etj. jane bijt' e Tevtónevet te vjétere.

S' díhete a pene qeres te tjera Hellásgete kur erße ne Oqiperi a nuke. Sí dote Straboni ße pile te vjéterite shkrues nga Sallahora e poste ísine te huaj; andéj e tutje ísine Grékere; do me llene se atjé e kisine kufine qenoti, si ße sot. Nuke vetem Oqiperí e sotme, po qe nga Sallahora, ße qe nga Selaniku, e ger ne Trijeste ísine pile bijt' e Hellásgevet. Me te tjera Oriqit' iete penet' i Oqehet, ße nga Trijesta e poste ísine Qéltete ße Dácerite etj. Hasláj duke etúare te tjérete, ungustúnne kufit' e Oqiperise.

Hellásgete ndáhesine ne sume fílirra e ne sume qeverirra te vógela, si ße Grékerite; po kisin' atá zakone, até gak, até guhe etj. Te

huajte sunë her' i pasdehnë filirënte kombë të vençantë. Filitë gjë kisinë të bënënë qera më jâtrenë. kísinë ðë krosqírera, po s' skónënë gjë-që më paqë, kísinë ðë sunë herë lâftera në nërst.

Kjé sot sqipetárete ndâhenë në ðlírera, si Toskë, Gegë, Çámerë, Lâbërë etj., etj.; po janë gjë të komp, e kanë që guhë. Paha sqip e sotmë estë Helasgjishtja, q' esë' e bij' e Sanskritesë, q' estë gjuh' e Hindit e vjétërë, ðë meu' e gjithë gúheravet t' Evrópesë. Ho duke parë gjë gúhet' e skrúara të moçinë, që janë ndrúsarë, nukë mundinë të ðëmi së Sqipetáret' e moçin flísnjënë gúhenë tenë si estë sot se gjâas.

Estë quâj, dukë qenë Sqipetárete më të parë n' Evropë, e áterit' e gjil' Evrópasit, qys nukë kanë skrúerrë gúhen' e tyrë. Sindekúr i muapë Hlinetë skróqatë nga të huajte, si i muapë Latinetë nga Grékerit, e skrúanë gúhen' e tyrë, múntuinë ðë Sqipetárete, t' i mérunë nga Grékerit' a nga Latinetë. Qys pojti që komp míjera vjet pa skroqa në mest të fqínevë më skroqa? Janë ðr sunë nga të díturitë që kanë ðenë së Sqipetárit' e vjétërë kisinë skroqa të guhes' së tyrë, e pasláj kanë húmburë.

Gunne te dîture ilone: se Gqipetáret' i núape qemoti skróqate se pari nga Finikasite, pa nga Gqipetáret' ε moçim i nuap' Elinet' ε vjétere.

Jane péndure gupe Germadas ne Gqiperí te nbéture nga koh' ε vjétere, të cflete jane skrúare nε guhe sqip ðε nε skroqa sqip.

Ketó skroqa usembëzëne në sunne skroqavet te Finikaset, se skróqavet te vjétera t' Elínevet. Andáj ilona se Gqipetáret' ε vjétere i núape skróqate nga Finikaste, Grékerit' ε moçim i núape nga Gqipetáreto*).

Ilo skróqat' ε vjétera te Gqipese vetem ner gupet, qe flam' i sóheme, nuke getke. Andáj jà stijene qe s' jane perdórure sune.

Góheme qe sunne konibε te vjetere s' káne pásure skroqa, ðε s' kan' as sot. Evrópasite pûë skrúanin' ε kendónine Antinistene, pake vjet kane qe skrúhene gúherat' ε Evrópese ðε te Gqëhet nε skroqat' ε Káhnose do-ne-dene te Grekervet ε te Antinevet.

Gqipetáret' ε moçim besónine Hyjne, ðε ne malt te Tomorit ðε faletore ε ti, qe ðuhej

*) Hahn. Albanesische studien.

Boðonc, Cerbetóret' e faletóres' ísïne gra plaka, qe stínine ðr fatn' e bótese. Cpesi q' iðemi sqipe iste pas bésese zogu i hyjit, še seq' e trimerise. Andáj e kíšine ne flamuret sqipetáret' e vjétere, pa nga sqipja uqúajtne sqipetare.

Cqipetárete keté émer' e kane pásure qe qenoti, po te húajte émerin' e baske s' uñ dínine, andáj kane skruare émerat' e filireravet, e te vendevet veçán : si Makeloní, Maqedonas, Ilirí, Ilirín, Épire, Epirote, Oesprotin, Moŏosín, etj., etj.

Straboni ðote se kater-mbe-ðjete filírera jane vetem n' Epire; po prape ðote se te giðe Epirótete ðr Maqedónasite jane qe fare, do-me-ðene q' ísine te giðe Cqipetare n' até kohe.

Grégese Elinet' e moçim í ðósine (γίγας) gige, eše kjo fjale doj-me-ðene bûp' i forte. Fjala Epire este nga fjala sqip : épere, sipere. Fjala Ilir' este prape sqip : ilire, vent i lir' e i pa penguáre.

Nga giðe mbrefteret' e vjétere te Cqiperise este mé me émere Aleksandr' í maŏ (Ἀλέξανδρος ὁ μέγας) Ibir' i Filipit, q' is mbret' i Maqedonise, qe morí giðe Grekerine e mundi mbre-

terin' e Hɛrsise. Alɛksandr' i mall istɛ, si fa-me n' istorit te parɛ, mbret' i giße fáqɛs' se ärut. Ky qerí pa sok ne jete este Sqipetár, se Maqɛßonija s' kis tjátere konp veç prínde-vet t' ane n' até kohe. Ho te kendójme Bi-nosßene do tà múreme vess mire ç' is Filipi ßlé Alɛksandri. Alɛksandri kis nesoqes Aristo-tele q' este filosóf me émere ße kis nesßare fort mire Grɛqisten' e vjétere, Hiaßen' e Onírit e dij pa karte; po nuk' istɛ Grek, istɛ sqipetár e bir sqipetari. Atá, q' e din' istorine per cipɛ, muut te geqéhene, po atá, q' i dine peqet' e istorise, e kane mape vess fáqeza q'Alɛksandri s' is as Grek as Buágár, po is bûpe Sqipetár.

II

Toskerija

Sqiperija ndahɛj qenoti me tri cope: 1) I-píroja, do-me-ßene Toskerija, 2) Maqɛßonija, 3) Hirija, do-me-ßene Gegerija.

Ne Toskerí ßúhete nga Θesalia erße Hɛ-láásgete. Toskerija per me 1529 para K. qahɛj

Πελασgi. Ne luftet te Tróese Tóskete kësine vâture ndihmues per Grékerite ne 1270 para K. Nga giđe ubrétërzte, qe leftúäne Tróene. më trim e më bûpe iste Aqilehti, ndret' i Oesalise. Has hûftes' se Tróese ukâlye i bír' i Aqilehtit Hipoja đe ubrteröj ne Toskerí, pas atí i bûri Moõosój (Málesori), pas atí iveõáj Hiõi (nga plzã) pas atí 15 ubrétve ekûäne per ne 430 para K. Nga te 15 ne emer' este Aõmiti ne 470, qe mbajti Oemistokline, 'kur e dëbúäne nga Grekerija; ne 430 ubrteröj Oapipi, qe dúhete se pruri te dituré nga Grekerija per te mesuare ajó đe koub' i ti.

Ouqillíđi đote qe ne 430 para K. ca fillrera nga te Toskerise kësine ßinokrati, e te tjérate kësine ubrteri; nga ubrétierzte zé ngoje Opíđe đe Andiolne: đe đote Moõosoqte ísine fara m' e fort' e m' e sune. Laberine Grékerit' e qûnine Haoni, Çanerine Oesproti, mesn' e tyre Moõosí etj. etj. Fjala Moõosí ngan qe te jete Malesí.

Has Oapipit ubrteröj i biri Alqeti ne Malesí ne 380 qe put đe sune miqesi e lidje me Aõmasite. Has ketí ubrteriúane te dy te bíjte Ariva đe Neoptolemi baske, pasdáj Ariva

debój Neoptolemne ðe mbreterój vetem. Ariva iste fort i dítare, eðé mbreterój me maðerí, vû ðe nome ne vent te ti. Ariva kur vdiq nuke la djalen' e mall Alqétne ne front, se is láspere, po la te dýtine Eaqide.

Ibir' i Neoptolemit Aleksandri me ndihmet te Filipit, te mbretit te Maqedonise, q'e kis kunát, e debój te kusrine Eaqide ðe rdeq vrte ne front te Malesíse.

Aleksandri mbreterój me trimerí e me sume miresí. Duke pare Romasite qe po mirnine fuqi Aleksandri, e kupetój qe ne kohe Roma do te behej armike e Oqiperise, ðe zû láftene me të; hareu' e pare lufta ivate sume mbare, po héreu' e dýt' e vrame me te pa-bese.

Aleksandri me mos lene maskuà, ndeq ne front Eaqidi ibir' i Artvese. Eaqidi duke ndíhure Olimbiádese eðé 'Aleksándrit t' Egose, uprís me armiku' e tyre Kasándrone, qe doj te behej mbret ne Maqedoní. Me xegínt te Kasándrose ungrine Malesórete kundréjt Eaqidit, e perzun' Eaqide ðe dergój Kasándrua ne nene-mbret ne front t' ati. Hasdáj mpendúane Malesórete, e debunne nene-mbrene, e hipi se ris Eaqidi.

Has dy vjet leftój Eqiđi me Kasándrone đe uvra buperíst.

Ibir' i Eqiđit este Hipua i mađ, q' e la dy vjeç i ati. Maqedónasite pas vdékjes' s' Aleksandrit hyne ne Malesí, Hipon' e mňape miqt' e t' et đ' e spetdane nga Maqedónasite eđ' e spune n' Iliri (Gegerí) te mbreti, qe đuhej Gjafko. E soq' e Gjafkose Erona, q' ia nga der' e Eqiđit, e piti Hipone si djálen' e saj. Ibir' i mađ i Arivese Alqet' i dyte, q' is i debúare ne Siqeli, mkāye me ndihmet te Siqelinset, erđi đe zu frou' e 'Toskerise, ndoqi Maqedónasite. đe me pahir e beri Kasándrone q' e qohu per mbret te 'Toskerise. Has ca kohe zú e mundoute génjene Alqet' i dyte, andáj genja unqrit đ' e vrane me gíde katre te bíjte. Has kesíj ngárje Toskerija mbeti pa-ke kohe pa mbreterí.

Hipua i mađ ubó dynbeđjete vjeç, đe erđi e zú frou' e t' et me ndihmet te Gjafkose; po pas pese vjet e floj Gjafkua me dasmet te te birt; pa vate ne Gegerí. Hipua tek is me dasme, vendesit' e ti me xeqínt te Maqedónaset prune nga Maqedonija Neoptolemne đ' e vune mbret.

Hipua nga Gegerija uhóil ne Morć, q' is nbret i kuzati Bimitri, zăé baske me Bimitrin' undóil ne sume lúftera. Hasdáj vate n' Egypte te nbreti, qe fuhej Htolemeo, atjé umartua me te mbesen' e Htolemćose, qe quhej Andigone. Duke mape ndihme pasdáj nga Htolemćoja zrĕli, e mori te sumat' e énevet te Toskerise. E per te nos pásur' armik e beri sok Neoptolemne Hipua, zé nbreteruane te dy baske, pas vdékjes' se Neoptolemit qendrój vetem Hipua.

Hipua iste nga qérezit' e pake, andáj i done Hipua i madh: se vertét ka qene bûp' i ndjér' e i levdúare sume. Hipua mori n' ate kohe sume vende, e ulé nbret i madh, ze beri lúftera te sumta. Mori Korfuze, sume vende t' Italis' e te Siqelise, mundi nbréteret' e Maqedonise, Antigone zilé Bimitrine, mori Oesaline, ze qe cope te Maqedonise, leftój si bûpe me Rómasit, q' isine te fort' e me fuqi te madhe. Hastáj i ra Morese ze kis mape qytetn' e vjétere, qe fuhej Argo. He grua mi' Argo i ra Hipose tek skonte n' uže me qe tjéguže ne koke ze vdiq me 272 pára K. Ne

kohet te Hípose Toskerija iste me émere ne gille bote e me ndrr te mnd.

Has Hípose mbreterój i biri Aleksandr' i dyte. Aleksandri qe kis trimerin' e t' et e mundi Andigone, mbrrn' e Maqedonise, ñ' e beri qe hoqi dore nga desira, qe kis te mir Toskerine.

Has Alrksandrit mbreterój e soqja Olimbia, se dy te hijte Hipua ãe Htolemćoja isine te vógele. Ne keté kohe Etolique, qe qene ne koup nga Grekerija, mdape pake vent nga i Toskerise. Hosa upit djal' i mnd, q' ie Hipua i trete, zũ lúftene me Etolique, qe t' i debonte; po ra s' mundje n' usteri ãe mbret' iri vdiq.

Ne front ndeq i veãaj Htolemćoja. Ne keté kóhera fron' i Toskeris' iste ne Narte; po Nártes' ahere i ãosine Anovraqi. I'enja nde ditet te Htolemćose nori desiren' e ãinokratise ñ' e vrane mbrene. Ho prape ubé mbreteri, ãe mbreterój e motr' e Htolemćose Bíñãnia, qe qe grua trime e me merit. Has ca kohe ungrine se ris, ñ' e vrane mbreterésene me te pabese. Has kesáj ubé Toskerija disa mbreterirra te vógela e disa ãinokratírera.

III

Maqɛđonija

Maqɛđonija ndahej ne sume ɛmera ðɛ Maqɛđónasite ne sume filírera. Mbreteri ɛ Maqɛđonise nis nga 1392 para K. Hej 15 filíreras, q' ísine giðe Helasge. Ne luftet te Tróese mbret' i Maqɛđonise HɛKasgóni i ndihu Hriamit, q' iste mbret' i Tróese. Maqɛđonija qiste sume qytete; po më me ɛmer' este Emafilija (ɛ nasfja) ðɛ Hela, qe kane qene kryɛqytete qemoti. N' ɛmerit t' Emafilise este qɛajture Mat' i sotme, q' este ne Gqiperi.

Me 796 para K. Karánna erði nga vent i huaj, mori Emafilne, ðe beri qe mbreteri te re, tre q' erðe nga fis' i ti ɛ baskusne giðe Maqɛđonine me qe mbreteri. Me 492 usteri ɛ Bariose, q' is mbret' i Herraise, erði ne Maqɛđoní, Maqɛđonija lidi miqesí me Hersete, po me 479 upris me Hérset' ɛ lidi miqesí me Grékerite. Me 401 Maqɛđonija iste sum' ɛ perzjere. Kur ubé mbret Filip' i dyte me 360 para K. ustrua vendi. Has Filipit ɛ Alleksandrit te nað ubene prape sume trazime ne Ma-

qɛ̈ouí. Me 278 qendrój ne mbreterit femij' e Antigonit. Kjo mbreteri kiɛ vɛç Maqɛ̈lonise, Oesaline, ɲe copɛ te Toskerise, ɛ̈ɛ ɲe copɛ te Grekerise.

Mbréterɛt' ɛ Maqɛ̈lonise janɛ ketá: Karánua me 796, Cénua 766, Trini 738, Herɛ̈liku 695, Argua 637, Filipi 609, Ajerópi 576, Alqeti 556, Aminti 538, Aleksandri 496, Herɛ̈liku i dyte 452, Arqɛλáoja 429, Orésti 405, Arqɛλáoja i dyte 402, Amint' i dyte 398, Hafsanía 397, Amint' i trete 388, Aleksandr' i dyte 370, Ptolemɛ́oja 369, Herɛ̈liku i trete 366, Amint' i káterte 360, Filip' i dyte 359, Alɛkstadr' i Maɛ̈ 330, Filip' i trete 323, Aleksandr—Egua 317, Kasándri 311, Filip' i katerte, Andipatri, Aleksandri 298, Dimitri 295, Hipua i Toskerise 287, Lisimahu i Oraqit 286, Seleſkua i Syrise 282, Ptolemɛ—Ceranua 281, Mɛkagri 279, Andipatri prape 278, Andigon—Gonati 278, Hipua prape 274, Andigoni se riɛ 273, Aleksandr' i bir' i Hipose 267, Dimitr' i dyte 242, Andigon—Eosi 232, Filip' i pésete 221, Hɛrseu 178, Andriskua 152 gɛr me 148 para K.

IV

Ilirija, do-me-Greqerija

Ilirija iste qenoti sume e madhe, cilë gërezit' e saj ishine pjesë Qipetare, të ndarë ne fillfrera pas zakónevet, qe kishine kômbet' e moçëm.

Më m' émere nga mbretëreet' e saj este mbretëresa, qe quhej Teute, e mbretëruate me 231 para K. cilë sume të tjera më parë e më pas soje.

Qiperija e tere dhuej qenoti Iliri, ãe gjë Qipetárete Ilirij.

Ilirija iste sum' e madhe së' Iliriqte te sume.

Fqiq' e tyre is komb' i Qelter, i cili sot est' i hûmbure.

Bénete sume fjale per Iliriqt' e per Ilirine n' istorit.

Rômasite ã' Kshâeu' e qiajtine Iliri.

Qipetari ãe Qiperija pëndete kurdohere e levdôhete n' istorit me ket' émere. Po ket 'émere dûkete te hûajte na ãane.

Qipetárete memeshtu' e tyre e qûanine Qiperi gjithqé ãe vethtu' e tyre Qipetár.

V

Qqipetáret' e të hnajte

Rómasite kisine fuqi të madhe, pa vune në dore giithë bóten' e dituri në kohet të lashta.

Tefta leftój beperisht me 228 para K. Rómene.

Rómasite kisine zenë luftera me Maqedónasite me 212 para K. Herseu, që mbretërój nga 178 para K. leftój me Rómasite ë' i mundi sunë here. Ho me 168 e mundi në Hidne Havjo-Emili, q' ia krej i ueterise se Rómese.

Fénqua, q' is mbret' i Ilirise, ße Qqipetár e bûqe, i ndihu Herseut me 168. Ho pasdáj umúnt ë' ajý nga prunét' i ueterise se Rómaset.

Andriskua, q' ubé mbret me Maqedoni me 152 uperpoq me Qqipetáret' e ti baske të spetonte menë-ßene nga Rómasite. Ho umunt në Hidne prape ë' ajý.

Havjo-Emili si zú Maqedonine dergój në Toskerí Aniqne me ueteri, Aniqi noori me raße qytétete, që kisine ßinokrati: Fanotine, Hasarone, Tekmione, Filûqne, Orione, etj. etj.

Emili erâi pasdâj vete ne Toskerí ße mori 150 mije rop nga vendi, q' i kisne ndihure Hersëut. Beri plaçke gille véndine; plâçkene kur ε ndau ne mest t' usterise, i rane ç' dó kalóresi 400 dinare, ße ç' do kémbesi 200. Dogi ße 70 qytete, qe sot te súmeve upéndene germâllate.

Qytete te vjétere ne Toskerí kane qene: Orikoja, Oqqismoja, Kasopi, Vereniku, Finiku, Vraqi, Fanotija, Elésa, Bokna, Halesti, Olpi, Vuçíndrua, Prstrini, Albíni, Asoja, Amvraqia, Qironia, Itoni etj etj. Ne Toskeri Románete heren' ε pare lane qeveritár qe vendes, qe quhéj Hapop; ky ε prisi véndine, se qε ilik sume.

Románevet mé tepeř nga pille bota Oqipetáret' u qendrúane; po Románete kisine fuqi te maße ε pemét usteri, si muntne gille kombet' ε ßent, muntne ße Oqipetárete.

Románete nuk' ε múape Oqiperine, ε s' ε vune dot fare ne xgelle, po kis híriu' ε istε me vethe, ße qeverisej pas zakónevet te saj, ε mε ηeres te vendít.

Me 447 pas K. Atika, si prisi gjú' Évrópene mε ηeres t' égere, ε popi ße Oqiperine.

Has ati Sarmátete, Húnete, Ostroqótdete, Gótdete etj. skuan' e qendruane ne Qqiperi si ãe getke. Me 487 Buãgárete bene sume plaçke ne Qqiperi, ã' nhoqn' e qendrúane pertéj Túnese. Me 523 prape Buãgárete hýne ne Qqiperi. Hasdáj Sãavínete, Avárete, te lúftavet te kryqit etj etj. Ho kettá te pille s' hýne vetem ne Qpiperi, por vane ne gjithe bote.

Me 1100 pas K. Normánvet' e Napóles' dhé Venetjánete kisine nzpe vende e bere qevrrirera me vethe ne Qqiperi.

Duke dobetúare Byzandiqte, Qqiperija po mir fuqi: Qene bere disa nhreteirera te vendit te vógela; n' e mall' e gjíave iste e Krújese, qe nhreteronte I'on-Kastrioti. Nga nhreteret' e tjere te sqiperise n' até kohe is mé n' émere Qpata, Zenebisa, Topja, Apaniti, Dasmani, I'on kokë, Dukaqini etj etj. Qqiperija, qe kur ra ne doret te Rómaset e tehú, iste ses i sume ngúrjeve. Qqipetárete s' e kisine hapúare trimerin' e dasurin' e meme ãeut; po vinin' égersirat' e húaja pa te pvre, se is koli' e perzjérjes' se kómbevet.

Kur undá nhreteri e Rómese, lun' i Drinit is kufi.

Qqiperija nga Drini e poste is e Byzandiqet, andëj e lart íste e Rómaset.

Tyrqite me 1435 hýne ne sqiperí. Me 1444 Skender-Begu e zû prape fron' e t' et, te l'on-Kastriotit ne Kruje, ðe leftój me Muratn' e dyte sume kohe. Has vdékjese sojt me 1469 sqiperija ubaskua me Tyrqine.

Qqipetárete, si ne kóherat te para, astú ðe ne kóherat te Rómaset e te Tyrqet, qendrúane trima e bupa.

Ne kóherat te vjétera veç mbrëteret, q' jsine ne Qqiperí, kane mbreteruare ðe sume Qqipetare ne vende të huaj. Si Ptolemeqte, qe mbreteruane ne Egypte etj etj.

Eëë ne kohet te Románevet kane dale sume njerés me émere nga sqipetárete, eëë ajó Konstandin' i madh, qe beri mbreterin' e Byzandiqet eëë Konstandinopólene, iste Qsipetár. Ne Tyrqí prape sume te mbeëëm kane qene Qqipetare, si Qyprilite, Bajraktar-Mustafa-pasa, Mehmet-Alliu, qe beri nene-mbreterin' e Egyptese, l'ika, q' is beu i Vlahise etj etj.

Qqiperija qenoti qe e gere sume, si ðame, po duke perhápure Grékerit' e Qqehte, ungustua sqiperija. Sot Qqipetárete s' jáne vetem

ne Oqiperi, gynese e Grekerise este e ndé-qure nga sqipetare, n' Itali prape ka sune Oqipetare, ãe getke, qe jane perhúpure nga te árfurit' e te huajet ne Oqiperi.

Garibaldi ne sqipetaret, qe jane n' Itali, beri Italine. Sulótete, Iãriótet' e Spæcjótete, qe ben' Ekáfšene, jane sqipetare e fãsine gúhene sqip ãe sot.

Ne mbreterit te Tyrqise s' ubene rop sqipetárete, si s' qene bere kûpe, po skûaue ni qesist e veãazerist. Ellé mbreterija i dre, e i pat me nder sqipetárete, ellé sqipetárete punúane me bese per mbreterine.

Oqipetárete sot giõe jane qe komp. qe fare qe fill, qe femije; kane qe guhe, qe zakón, qe gak, qe zémere, qe spirt e jane qe fis. Oqipetari este n' i vjétere, n' i fisçin, ãe me trim nga giõe kõnbet' e Evrópese.

Tuha sqip este n' e par' e giõe gúhevet t' Evrópese ãe n' e búkure, po est' e pa punúare.

Oqipetárete qe se pari isine komp me vethe, s' isin' ellé s' jane, as kane per te qene kûpe as Grékere, as Aatine, as Oqeh, as gê tjátere, po veç Oqipetare. Tiõe bótene fete i kane ndare,

vrç sqipetárete kane pásur' e kane sot mê tépere se kur-do-here vehxherine, miqesine, dasurine, qerezine ãz naĵ' e menefrut te gjíle, ãz tekdó vêne Sqiperine s' e hapojne.

Vetem qe gê i dúhrte sot sqipetarit, qe te map' ulle per gjíde te mirat' e te mbrolltat te qyteterise e te diturise ãz t' urtesise: te skrúaret' e gúhese Sqip.

KRYE E HESHTE

Te Cpikurat' e mêndjese

Hxatoni ka ðene: atá, qe qene te párate, jane më te mbeftéq nga atá, qe epikne te súmate. Vertét atá qe qene te beret' e zjarit, metálete, nvleméndime, bujqesíne etj. etj., atá, qe xbutne kúfset' e i bene ndihmes, jane te páret' e serbetórevet te qerezise. Ho kane qene ne kohet te vjétere, ãz émer' i tyre est' i hapúare!

Firdevsiu ðote ne sahnamét per qeriu' e pâre: Trk leftonte me qe kafse te tuzpúare, i ra me qe gur, guri duke perpjékure me tjátere gur uxori skendija, qeriu ng' ató skendija kupetój

ç' este zjari, etj. etj.

Herine pak' e mesój nevoja, ca ja geti mendja, ca jùtfuqne pa kerkúare. Sidó qe te jete káfsete jane te párete mesóqesit' e qeriut: Syres mesój fjálene, kûisesine etj etj.

E par' e mbrodesise se qeriut este puha; se pa guhe do te qe qe fare kafse. K dyta este skroqa. Se pa skroqa dituria s' mbiárj e s' lesón peme dot kûpe.

Heriu me te zene fiλ' e mbródesise, munt te bente sume pune; po s' e ûjne pepλkate. Anaksagora ûa ne Grekerit te vjétere qe hena munt te jete sa Moreja; po kjo fjal' i qendrój strqt, se bota s' doj tà dij asté. Tà dij Anaksagora qe fay' e hénese este sa gjil' Asija, e tà ûos, dot' i qendronte ca mê strqt.

Sokratne e luftuane Grékerite, se e drejta, qe ûos, s' vij qe me fen' e tyre.

Qemoti besóune qe ûéu pi, e gûle qiejte vine peû soje! Galileu n' Italí ûa te vertétene qe ûéu i vjen peû dirλit. Ho Hapa e vû ne burk gersa beri kete he:

„Herpara Zoterise se Hápese beq he per ungfλt, qe kam nder duar, qe pas ketáj mê nuke ûem kûpe se leçin ûéu."

Is ße qe nânlje qe ndaloutz mbroßesín' e qeriut: lâßim i Fìλosófevet te vjetere, qe ßojne te mfresine sume here me gérera te patrupta. Seneku, q' este qe nga t' ârtet' e vjétere, ßote: Fìλosofia dâhete te mfrete me pûnerat' e spirtit, e te mos feλìqete me pûnerat' e lendta te hótese! Kjo mendje s' ìa e drejte: se u haqte ûâene pepâλavet, e i mbý'ste rúgene mbroßesise. Este u' e vjéjture fja'l e Dekartit, q' este nga Fìλosófet' e riq, qe ßote: Ilse te mérzni me pûnera, qe s' na sjf'λene me qe mfresi? as po mundóhemi per gérera, qe na dûhene: Te narime ves ç' jane gérerate, qe na seh syri, újeto érene, âene, zjape, vjte, etj. etj., te mesojme se ç' jane, e me ketâ menyre qeriu te bénete i zot' i natûrese.

Qemoti vec fuqise se qeriut ße se káfsevr, e' kis tjátere fuqí, qe te hynte ne pune. Grékerit' e vjétere muλine nuk' e dínine, po bluanine me mókera. Róberite, qe zínine qemoti ne lufte, i perdórnine si kafse.

Muλine me uje u' Asi e pane Românete. N' Evrope 400 vjet pas K. uperdór muλiri me uje. N' Asi nuke dihete kur e kus e pat çpikure. Ellé muλiri me ere u' Asi este géndure,

ðe s' dîhete se kur. N' Evrope ubé pas lûftavet te kryqit, me 1100 pas K. Anîjate me pélhure jane géture perpara Istorise; po pusuśa nuke dihrj qenoti, andáj anîjate s' mergóhesine dot nga buz' e detit, se humbísin' e s' gëzine dot më. Hustîene lûhete q' e epikne Kînasite me 1100 pas K. nga atá e mûnpe Hindasite, nga atá Arábete etj.

Qelqi este qe qenoti gëndure; po pasqyra ne kóherat te para s' dihrj, pasqyre qenoti bénine me pane te ferkúare; pasqyra me qelq upend me 1300 pas K. Mikroskópete me 1572 ngjikne, me 1757 ulene te mbarúare. Tejqfrate pas atyre jane gëndure, ðe sa vrau po mbarólazne.

Kurt' e sotme qenoti nuke dihrj. Egjptasit' e vjétera skrûanipe ai qe ðete qe mbân n' anet te Nilit e i ðone papir. Hindasite skrûanine me qe ðete' bari qe benete ne Hint. Kombet' e tjéra skrûanine ai lekure. Karta ka dale ne Kine; po s' e ðine kur. Arábet' e mûape nga Kinasite; Evrópasit' e bénine me mendâfs, Arábete me pambûk, sot e bejne nga réçkate. Mendafsi e krimb' i mendafsit kane

ûrßure ße atá nga Kina. Ora ne kóherat te pera nuke ðihej. Grčkerit' e vjétere nga hij' e' dfčλit qihnine kóhene. Kíeine ße qe fare ore tjátere: mbúenine qe ene ne rere, ajó ena kie qe vrime ne funt te vógele, qe derßej rera nga dale ne qe ene tjátere; kur mbarohej rera e kúßnine prape n' énete ne vrime, eop' e hérese qe ekontr, sa durßej rera iste nasč e kóhese. Ora, q' i dergój Haruni Garlemaqit, punonte ne uje si nuλíri. Has nshj n' Evrope ngent ne vent t' ngit. te rendet e gupit a tjatre geje. Mê pasdáj ngent zemberetku, ße nga dale ora nbé e mbarihure.

Dituri e kóhes' ee vjétere iste e puke. Ajó qe nbléßure pika-pika nga kóherat' e hardara, e kie here pekérera; n' ató peké iste dituri e numreróvese, e ßemásjese, e qieλekróqese, e kafeekróqese etj., po mê te éumat' isine te trúmbuha. Ató peké duke mbléßur' e duke etúnre ne kóhet te fundit bene hunóq. Atá hunéq sot duke perzjere este here det' i diturise i kßíeλt' e i kuλúara. Mendj' e qerïut, q' este zoq' e keti drti, ben not ne të. e qperláhete nga feλiqjetè, pa xhukuróhet' e núritóhete, ße

zémerru' e gezón e shpirtin' e lartesón, ellé bíje gérezine, qyteterine ztj.

Qemoti róberet' e káfsete punónine: më gastáj mndihte uji e era, tuni upent fuqi e ávuXit, ubene ãz mihanite te mbarúara, gése pa spirt sot i ãs spirt dituria: me vapór sendijnue dene, me ndet te hékarte ãene, me baXont érene. Upent Hektriku, magniti, pa me të ndé tzjakroqa. Me Hektrik bézete sot ãz ore ãe drite. Upent gazi, qe ndritón ndete ztj. etj.

Fuqi e ávuXit qe géndure më parë po vapóre e cpiku Fyltoni me 1803. Me 1829 Strõnsuni cpiku dítën' e hékurte. Gutembergu geti shtype-skrójene me 1513. Drite-skrójene e cpiku Nipsi me 1826, ã' e ndarój Klodeti me 1841 ztj.

Dituri q kóhese s' ane nxori me ezet te peéhtat' e gjilesise. Sot dime ãeu ç' este, sa este, ç' ka brenda, ç' ka jashte, uji ç' este, era ç' este; kemi pese, qe nóheme te rëndet' e éresе, shkáXen' e të ngróhetit ztj. Dime sot dieXi ç' est e sa este, hénene, yjte, ãz gjilesine.

Ylle ketó púnera i ka géture nendj' e qeriut duke mape tiã nga dale qe qemoti. Te

unótçlmite jane te ndérçure, se gene te párate, te sótmite jane né te ndérçure, se nluarüane gille nevójat' e nerïut, e te nerezise.

Te sóheme ku dot' apiqe mendj' e nerïut pas ketáj!

FUNT

BKSH

TË PAKARA

Faqe	Rreshti	i bëftuar	i drejtë
6	7	Amerike	Amerikë
10	9	Inglitërrës	Inglitërrës
"	23	vjëtrës	vjëtërës
"	13	Egyptës	Egjyptësë
12	20	gaeta	gaeta
16	16	Ninive	Ninivës
18	1	qytetit'	qytetës'
23	4	armiqsë	armiqsë
"	18	ë	ë
24	19	Greckerje	Greckerisë
25	11	degosur	dëgjuar
27	4	mbrofësit	mbrojtësit
"	"	qytetarise	qytetërisë
28	19	zullyâi	e ullyâi
30	1	malit'	malit
31	21	Akiku	Aqiku—Aqifehri
33	1	kalit;	kalit
"	6	Grekkerisë	Grekkerisë
"	7	dre	drit
35	11	ngamez'	ngas mue'
41	22	Hasënasis	Hasënasis—Hafsunis
44	1	Kartagos	Kartagenë—Karqifedonë
"	12	paq	paqe
47	3	i mall.	i mall
"	4	pasdâj	pasdâj

Faqe	Rreshti	e shkruara	e drejta
47	8	nō	n'
"	20	Hindas	Hindas
"	21	luai	lumi
"	24	te mad	te mal,
"	25	u ds	u ds
48	9	vdik	vdiq
"	8	Vavilone —	Babylone — Babilone
"	15	kolu'	koha
49	17	Vdini —	Bdini
51	11	Hellespigat	Hellespegat
56	17	Sqhit	Qqhit
58	14	kryesgitë	kryeqytet
59	7	ds	ds
60	3	qe motl	qemotl
"	4	Alekshndres	Alekshandres
61	14	sl	sl
63	3	perajta	perdja
"	4	mbretrise —	mbretnise
"	10	Rrsitit —	Rrsitit
"	19	Krostere —	Kristere
"	23	Bizandiqet —	Byzandiqet — Vizan- diqet
70	1	tyre	tyre
"	17	mbretnis, se	mbretnis' se
"	21	mbretnis' te	mbretnis' se
"	7	Siqilie —	Sicilie
"	18	ç'	ë'
"	26	Syrtqa	Srtqia — Sulilia
76	9	qytetsun,	qytetriu'
"	13	kesaltez	koubet'
"	18	fenatizma —	fanatizma
"	6	1850	850
"	18	Tatkrevzet	Tatatevzet

Page	Rade	a Mûtsare	a Avejit
86	8	[illegible]	q'_r
87	7	knudrêj	kusdrêjt
»	19	paq	paqe
89	1	Virrunbergr	Virrunbergur
102	7	qiste	kiste
106	21	hirin'	liriu'
112	13	vra	vraa

BIBLIOTEKA
BKSH

Tsimpôle pa Mêsr. *Grégoire, Delarozière* dans l'emplaeûde de la Société Allemande *Orth* à Bêrzeuel.

BLANK

BKSH

BKSH